

15

Heikki Niemelä
Kari Salminen
Jussi Vanamo

MODERNISAATIO EUROOPAN REUNA-ALUEILLA

Tausta-aineistoa Espanjan ja Suomen
taloudellisista ja sosiaalisista rakenteista
maiden sosiaaliturvan vertailua varten

1996

ELÄKETURVAKESKUS
PENSIONSSKYDDSCENTRALEN

Monisteita
Papers

MODERNISAATIO EUROOPAN REUNA-ALUEILLA

Tausta-aineistoa Espanjan ja Suomen taloudellisista ja sosiaalisista rakenteista maiden sosiaaliturvan vertailua varten

I Suomen ja Espanjan tuotantorakenteet - reuna-alueiden hidas kytkeytyminen maailmantalouteen	1
Kasvukausi 1890-1914	2
Pitkä epävakauden kausi 1914-1945	4
Kukoistuskausi 1945-1973	6
Murroskausi 1973 ->	9
II Modernisaation Euroopan ennätys? Suomen ja Espanjan sosiaaliset rakenteet 1960-1990	11
Väestön palkkatyöläistyminen ja sukupuolten osallistuminen työelämään	11
Työllisyys ja työttömyys	12
Ikääntyminen ja eläkeläistyminen	13
Sosiaalipoliittisten periaatteiden eroavuus Espanjassa ja Suomessa	14
III Miten tästä eteenpäin?	15
Kuviot	
Kirjallisuus	

Heikki Niemelä, VTT, tutkija
Kansaneläkelaitos, Helsinki

Kari Salminen, VTT, tutkija
Eläketurvakeskus, Helsinki

Jussi Vanamo, VTL, tutkija
Eläketurvakeskus, Helsinki

MODERNISAATIO EUROOPAN REUNA-ALUEILLA: Tausta-aineistoa Espanjan ja Suomen taloudellisista ja sosiaalisista rakenteista maiden sosiaaliturvan vertailua varten¹

Monisteessa tarkastellaan Espanjan ja Suomen taloudellista ja sosiaalista uudistumista, erityisesti tuotanto- ja sosiaalisten rakenteiden kehitystä. Vertailun avulla pyritään tuomaan esiin ne taloudelliset ja sosiaaliset erityisehdot, joiden puitteissa Espanjan ja Suomen sosiaaliturvan muotoutuminen (ns. making-prosessi) on tapahtunut. Muotoutumisprosessi on tietysti vaikuttanut myös näihin taloudellisiin ja sosiaalisiin rakenteisiin.

I Suomen ja Espanjan tuotantorakenteet - reuna-alueiden hidas kytkeytyminen maailmantalouteen

Espanjan ja Suomen tuotannon rakenteelle on yhteistä se, että ne ovat perifeerisiä ja riippuvaisia suhteessa maailmantalouden keskuksiin ja kansainväliseen työnjakoon. Silmäänpistävät piirteet molempien maiden tuotantorakenteessa ovat olleet maatalouden keskeinen ja pitkäkestoinen asema sekä heikko ja myöhäinen teollistuminen (ks. kuviot 3-8, myös Alestalo 1986; Sapelli 1995). Ne eroavat perinteisestä kaavasta maatalous-teollisuus-palvelut, joka on tyypillistä modernille Euroopalle (ks. Therborn 1995). Länsi-Euroopassa, esim. Isossa-Britanniassa, Saksassa ja myös Ruotsissa maatalouden ja teollisuuden vallankumoukset nivoutuivat yhteen peräkkäisinä ja toisiaan vahvistavina ilmiöinä. Suomessa ja yleisemminkin itäisessä Euroopassa ei käynyt samoin. Maatalousvaltaisuus säilyi eikä tapahtunut agraarisen vallankumouksen vauhdittamaa "tasapainoista" teollistumista (Alapuro 1985, 41-42). Sapellin mukaan samanlainen muutos on tapahtunut myös Etelä-Euroopassa, mikä erottaa Etelä-Euroopan selvästi Länsi-Euroopan keskusmaista (Sapelli 1995, 5-10).

Seuraavassa pyritään arvioimaan Espanjan ja Suomen tuotantorakenteiden kehitystä suhteessa laajempaan maailmantalouteen. Maiden tuotantorakenteita voidaan suhteuttaa esimerkiksi Pekka Kososen (1987) jakoon kehittyneiden kapitalististen maiden kasvuvaiheista. Kosonen jakaa maailmantalouden vaiheet neljään: 1) kasvukauteen 1890-1914, 2) epävakauden kauteen 1914-1945, 3) pitkä kukoistuskauteen 1945-1973, ja 4) murroskauteen vuodesta 1973 eteenpäin.

¹ Hyödyllisiä kommentteja käsikirjoitukseen on esittänyt Risto Sullström. Espanjaa koskevaa ymmärtämystämme ovat lisänneet Kari Kantasalmien kanssa käydyt keskustelut. Täsmennyksiä huomautuksia käsikirjoitukseen esitettiin myös "Konkreettisen sosiaalitutkimuksen" työryhmässä Joensuussa Sosiaalipolitiikan päivillä 25.-26.10.1996. Käsikirjoituksen kieliasun on tehokkaaseen ja täsmälliseen tapansa tarkistanut Kaino Laaksonen. Esitämme heille parhaat kiitoksemme.

Kasvukausi 1890-1914

Kasvukausi 1890-1914 seurasi syväksi lamaksi kutsuttua kautta maailmantaloudessa. Lama muutti maailmantalouden voimasuhteita niin, että Ison-Britannian keskeinen asema alkoi horjua. Lamaa seurannutta kasvukautta leimasi keskittyvä ja tehostuva joukkotuotanto. Maailmantalouden keskuksissa yritykset muuttuivat satoja työläisiä työllistäviksi osakeyhtiöiksi ja trusteiksi. Myös palkkatyövoiman kasvu nopeutui. Espanja ja Suomi olivat kuitenkin kehitysmaita maailmantalouden keskuksiin verrattuna, ja maatalouden valta-asema tuotantorakenteessa oli selvä. Pääkysymys koski maatalouden omistuksen muuttamista molemmissa maissa.

Espanjan maatalous keskittyi 1800-luvun alkupuoliskolla vehnän ja muiden viljakasvien viljelyyn. Viljelymenetelmät olivat kuitenkin vanhanaikaisia, eikä tuotantoa kyetty lisäämään kuin ainoastaan viljelyalaa lisäämällä. 1860-luvulta alkaen viljanviljelyn sijaan keskeiseksi tuli viininviljely. Viininviljelyllä on ollut Espanjassa pitkät perinteet jo Rooman vallan ajoilta, sillä Espanja oli yksi valtakunnan suurimpia viinin tuotantoalueita. On esitetty, että Katalonian tekstiiliteollisuuden varhainen nousu 1700-luvulla perustui viinivientituloihin.

Espanjan nopea viinintuotannon kasvu johtui 1800-luvun lopulla maatalouden maailmanmarkkinoiden muutoksesta ja Espanjan maatalouden kehityksestä. Viininviljelyksessä omaksuttiin nopeammin kuin muilla maatalouden aloilla uudet tuotantomenetelmät ja alettiin kouluttaa viininviljelyyn asiantuntijoita. Kun viininviljely oli tuottoisaa, siihen alettiin investoida entistä enemmän. Tämä merkitsi sitä, että viljelyala ja viinin tuotanto kasvoivat nopeasti 1800-luvun lopulla. Espanjaa onkin pidetty viininviljelyn edelläkävijämaana. Viinintuotannolla ja -viennillä on ollut 1800-luvun lopulta alkaen keskeinen asema Espanjan ulkomaankaupassa. Espanjasta tulikin 1800-luvun lopulla maailman johtavin viininviejämaa, jonka maatalouden kehitykselle viinistä saaduilla tuloilla on ollut keskeinen merkitys. (Pyörälä 1996, 290-297)

Espanjan maataloudelle ovat olleet ominaisia suuret tilat, latifundiat. Latinan *latifundium* tarkoittaa suurta maatilaa, jota omistaja itse ei viljele. Hän asuu useimmiten kaupungissa, ja tilanhoitaja johtaa palkattuja työntekijöitä, jotka palkataan siksi ajaksi, jolloin heitä tarvitaan tai otetaan työhön vain päivittäin. Yleensä latifundiataloutta pidetään melko alkukantaisena tuotantomuotona (Petit Larousse 1992).

Etelä-Espanja, erityisesti Andalusia, on Euroopan hedelmällisimpiä alueita, mutta se ei *reconquistan* eli arabien karkotuksen jälkeen kehittynyt terveesti. Laajoja maaomaisuuksia jaettiin niille, joita kuninkaat halusivat palkita. Tässä mielessä Espanjan latifundiajärjestelmää voidaan pitää yhtenä feodalismin

muotona (Graham 1984, 58). Suurtilojen alkuperäiset omistajat olivatkin Espanjan aatelistoa, ns. *grandeja* (Shubert 1990, 81).

Latifundiatalous kukoisti nimenomaan Etelä-Espanjassa ja myös laajoilla alueilla maan keskiosissa. Suurtilat työllistivät vain vähän vakinaista työvoimaa, joka toimi hallinnollisissa tehtävissä. Varsinaiset maatyöläiset olivat päivä- tai kausityöntekijöitä. Jonkin verran latifundioiden maita annettiin myös vuokraviljelmiksi. Vuokraviljelijöiden asema ei ollut kehuttava. Huonojen satojen aikana he velkaantuivat pahasti ja elivät ehkä yhtä köyhästi kuin varsinaiset maatyöläisetkin (Shubert 1990, 86-87).

Espanja oli 1800-luvulla aateliston, talonpoikien ja maataloustyöläisten agraarinen maa. Yritykset Espanjan teollistamiseksi vuosina 1814-1913 epäonnistuivat. Epäonnistuminen johtui todellisen maareformin puuttumisesta, Espanjan valtion köyhtymisestä Amerikan siirtomaiden itsenäistyttyä, epäonnistuneista rautateiden rakentamisesta ja teollisuusinvestoinneista sekä maan malmivarojen luovuttamisesta ulkomaalaisten omistukseen. Ainoita teollistuneita alueita olivat Katalonia ja Baskimaa.

Maareformissa yritettiin aateliston ja kirkon joutomaata saada pienviljelijöiden omistukseen, mutta viljelijöillä ei ollut halukkuutta eikä osin varaa korkean verotuksen vuoksi hankkia maata itselleen. Näin Espanjassa ei toteutunut Suomen torppariuudistusta vastaavaa maareformia. Aateliston sijasta omistajiksi tuli porvariston edustajia ja itsenäisiä maanviljelijöitä. Suurimmat tilat siirtyivät viljelystä karjatalouteen. Vaikea vesikysymys johti monet tilat 1920-1930-luvulla osuustoiminnalliseen yhteistyöhön (Tamanes 1968, 40-50). Espanjan maataloudelle on ollut ominaista palkkatyökeskeisyys. Suurilla tiloilla oli vakinaisia maatyöläisiä sekä tilapäistä työväkeä sadonkorjuuaikoina. Tilapäistyöläiset asuivat yleensä pienissä maalaiskaupungeissa tai asutuskeskuksissa, ja he olivat yleensä puoli vuotta työttöminä. Heitä onkin pidetty Länsi-Euroopan maataloustyöväestön kurjalistona. Heistä 1,5 miljoonaa muuttikin vuosina 1900-1913 maaseudulta kaupunkiin tai latinalaiseen Amerikkaan. Espanja säilyi 1900-luvun alkuvuosikymmeninä maatalousvaltaisena maana, ja puolet ammatissa toimivasta väestöstä työskenteli maataloudessa. (Carr 1980, 16-22 ja 35-45; Korppi-Tommola 1994, 149-150.)

Suomessa väestönkasvu voimistui ennen teollistumista, ja näin syntyi suhteellinen ylijäämäväestö tuotantorakenteeseen nähden. Tästä seurasi tilattomien ongelma ja valtamerentakainen siirtolaisuus. Suomessa siirryttiin ajanjaksolla 1870-1914 maataloudessa kasvinviljelyvaltaisuudesta karja- ja metsätalousvaltaiseen maatalouteen. Maatalouden kannalta metsätalouden kasvua voidaan pitää ratkaisevana. Metsätalous edisti maatalouden kehitystä, ja se helpotti muilla aloilla tapahtuvia muutoksia. Metsäteollisuudesta saadut tulot vaikuttivat maatalouden koneellistumiseen, konepajateollisuuden kehitykseen sekä maatalousväestön kulutuskysyntään. Talolliset saivat lisäansioita ja tilattomat metsätöistä lisäansioita. (Soininen 1982, 28-29 ja 47-51; Heikkinen ja Hoffman 1982, 60-70.) Toisaalta metsätalouden merkitystä on ehkä korostettu liikaakin rahatalouden ja rahataloudellisen

ajattelutavan leviämisestä Suomen maaseudulle 1800-luvun lopulla. Metsätuotteet, kuten terva, olivat olleet tärkeitä vientituotteita Suomelle jo pitkään.

(Peltonen 1992, 307-310.)

Suomen väestön nopea kasvu 1800-luvun loppupuoliskolla merkitsi maatalouden yhteiskuntarakenteen muutosta, koska kasvu oli nopeinta juuri ns. tilattoman väestön, erityisesti maataloustyöväestön keskuudessa. Maatalouden ammatissa toimivasta väestöstä ns. tilattoman väestön (torpparien ja maataloustyöväestön) osuus vuonna 1910 oli 60 %. Tämä merkitsi maatalousköyhälistön kasvua. Tähän vaikutti myös se, että Suomessa siirtolaisuus alkoi verrattain myöhään, eikä se ollut niin laajaa kuin esimerkiksi Ruotsissa. Siirtolaisten enemmistö oli tilatonta väestöä ja se oli usein niiltä alueilta, joilla metsätalous oli heikoimmin kehittyntä. (Soininen 1974, 412; Soininen 1982, 28-29.)

Maatalouden yhteiskuntarakenteen muutos merkitsi sitä, että Suomessa 1900-luvun alussa maakysymys, ns. torpparikysymys, nähtiin tärkeimpänä sosiaalisena kysymyksenä. Vuosisadan vaihteessa torpparit olivat se väestöryhmä, joka oli vaarassa menettää paljon enemmän kuin muut ryhmät, ja toisaalta se näki mahdollisuuden myös voittaa muita ryhmiä enemmän. Toteutuneet ja uhkaavat torpparihäädöt veivät monelta torpparilta oman ja edellisten sukupolvien työn tulokset ja uhkasivat pudottaa torppariperheet työväestöön. (Peltonen 1992, 311-312.)

Ison-Britannian markkinat avautuivat kuitenkin Suomen metsäteollisuuden ja karjatalouden tuotteille. Suomen taloudellinen modernisaatio 1800-luvun loppupuolella perustuikin ennen kaikkea sahateollisuuden nousuun. Perheviljelmäjärjestelmä ja talonpoikainen metsäomistus synnyttivät leviämisvaikutuksia metsäsektorista ja perustan kotimarkkinoiden laajentumiselle. Suomen vienti perustui lähinnä halpaan työvoimaan ja runsaisiin metsävaroihin. Suomi oli maatalousvaltainen maa, jossa tuotanto pysyi jatkuvasti alkutuotantovaltaisena (Raumolin 1981, 120-121; Alapuro 1985, 41). Suomen ominaispiirre oli se, että modernisaatio tapahtui yhtä aikaa teollisuudessa ja maataloudessa. Näin myös maatalous- ja teollinen proletariaatti kasvoivat samanaikaisesti.

Pitkä epävakauden kausi 1914-1945

Ensimmäisen maailmansodan jälkeen maailmantalous siirtyi pitkään epävakauden kauteen. Kososen (1987) mukaan kautta luonnehti tuotannon ja kulutuksen ristiriita. Teollisuudessa toteutui nopea teknologinen muutos, joka merkitsi Yhdysvalloissa pääomaa säästävän teknologian läpimurtoa, ja Ison-Britanniassa koneteollisuuden tuotteiden ja koneiston mullistusta. Työprosessien tekninen valvonta ja osittainen siirtyminen taylorismiin tehostivat myös tuotantoa. Joukkokulutus ei kuitenkaan laajentunut samassa tahdissa, ja seurauksena oli ristiriita. Tästä ristiriidasta on klassinen esimerkki

1929 puhjennut lama, joka oli samalla suhdannekriisi ja kehityksen taitekohta.

Suomessa metsäteollisuudesta tuli tuotantorakennetta hallitseva yksikkö. Vienti koostui lähes yksinomaan puunjalostustuotteista, mutta vientisektorilla oli vahvat kytkennät kotimarkkinateollisuuteen ja maatalouteen. Suomessa vallitsi 1930-luvulla hyvin poikkeuksellinen periferiakapitalistinen kehitys. Kansainvälisen talouden lamaan tuloista huolimatta investoinnit kasvoivat jatkuvasti, ulkomainen velkaantuminen väheni ja saavutettiin lähes täystyöllisyystila. Maatalouspolitiikka tähtäsi omavaraisuuden lisäämiseen, tilattomalle väestölle annettiin mahdollisuuksia kiinnittyä omaan maahan ja ylijäämäväestöä pyrittiin asuttamaan (Raumolin 1981, 120-121).

Vuoden 1918 torppariuudistuksen myötä vuokratilajelijöiden asema ratkesi. 1920-luvulla nousivat esille maaseudulla tilapäisistä ansioista elatuksensa saavan työväestön ongelmat, jotka olivat jääneet maanvuokraongelmien varjoon. Sosiaalipoliittiseksi tavoitteeksi tuli korottaa osa näistä itsenäisiksi viljelijöiksi toteuttamalla asutuslait Lex Kallio 1922, Lex Pulkkinen 1924 ja vuoden 1936 asetuslaki. Uudistusten myötä Suomen maatalous pienviljelijävaltaistui entisestään niin, että vuonna 1941 alle 10 peltotehtaarin tiloja oli 80 % kaikista tiloista. Suomen maatalous homogenisoitui, ja maatalousväestö jakaantui maata omistaviin viljelijöihin ja työväestöön. (Jutikkala 1982, 208-210.)

Maatalouden kehittämisselitys loi edellytyksiä kotimarkkinateollisuuden laajenemiselle ja monopolistamiselle. Suomi oli väliasemassa kansainvälisessä työnjaossa. Se oli syrjässä Euroopan keskusalueista, mutta sillä oli tärkeä roolinsa metsätuotteiden valmistajana. Se oli pientilavaltainen maa, joka teollistui ja vaurastui suhteellisen nopeasti (Raumolin 1981, 120-121; Alapuro 1985, 80-81).

Espanjassa maatalous dominoi edelleen tuotantorakennetta. Vuosina 1914-1918 noin puolet ammattissa toimivista työskenteli maataloudessa (Carr 1980, 16). Siirtomaiden menettämisen vuoksi Espanjalla ei ollut halpoja raaka-aineita eikä niissä aukeavia markkinoita. Tärkeä kaivosteollisuus jäi ulkomaisen pääoman, lähinnä ranskalaisen, brittiläisen ja belgialaisen pääoman käsiin. Katalonia ja Baskimaa teollistuivat kotimarkkinoiden voimalla, mutta köyhyyden takia kotimarkkinoilla ei ollut ostovoimaa. Alkava teollisuus tarvitsi voimakkaita suojatulleja ulkomaista kilpailua vastaan. Francon diktatuuri omaksui eristäytymispolitiikan, jonka suojatullien varassa Espanjan teollisuudesta tuli kooltaan pieni tai enintään keskisuuri. Protektionismi suojasi sisäiset teollisuusmarkkinat, mutta vanhakantaisti teollisuutta ja katkoi siteet Euroopan markkinoille. Francon Espanja valitsi toisen tien kuin Italia, joka panosti vapaakauppaan ja osallistui kansainväliseen työnjakoon. Vapaakauppa ja liberalisointi olivat tärkeällä sijalla Italian talousihmeessä 1950-luvulla. Espanja sitä vastoin säilyi suljettuna ja protektionistisena aina 1960-luvulle asti. Talouden avautuminen ja liberalisointi aloittivat teollisen modernisaation Espanjassa vasta 1960-luvulla (Carr 1980, 28; Korppi-Tommola 1994, 149; Sapelli 1995, 63).

Kukoistuskausi 1945-1973

Toisen maailmansodan jälkeen Yhdysvaltain hegemonia ja kansainvälisen kaupan eri maita hyödyttävä luonne kohosivat kansallisten talouksien kasvua edistäviksi tekijöiksi. Länsi-Euroopan erikoisuus oli se, että työväenliikkeestä tuli kansallisvaltiota vakauttava voima. Uusi kollektiivinen palkkasuhde oli kauden keskeinen innovaatio. Se perustui palkkojen kollektiiviseen normittamiseen ja reaali-palkkojen kasvuun. Kososen mukaan joukkotuotannon ja kulutuksen yhteensopivuus kuvaa maailmantalouden pitkän kukoistuskauden 1945-1973 kasaantumisjärjestelmää. Joukkokulutuksen laajentuessa kulutuksen rakenne muuttui: kestokulutustavaroiden osuus lisääntyi. Teollisuudella oli laajentumisessa keskeinen osa, vaikka työvoimasta palveluammattien osuus kasvoi nopeimmin (Kosonen 1987, 92-93). Kyse oli kapitalismin historian poikkeuksellisesta ajanjaksosta, jolloin Länsi-Euroopassa saavutettiin lähes täystyöllisyys (Therborn 1995, 57).

Suomessa ja Espanjassa ajanjaksoa 1944-1957 voi kutsua suljetuksi vaiheeksi. Suomessa siirryttiin sodan jälkeen taas suhteellisen ylijäämäväestön tilanteeseen. Karjalaiset siirtolaiset, rintamamiehet ja suuret ikäluokat oli sijoitettava. Suomessa jatkettiin sotien välisen ajan maatalouspolitiikkaa. Vuoden 1945 maanhankintalailla maata jaettiin lähes kaksi kertaa enemmän kuin torpparivapautuksella. Siirtolaisille ja rintamamiehille perustettiin yhteensä 110 000 tilaa. (Pihkala 1982,342-346.) Asutuslain yhtenä tavoitteena oli myös yhteiskunnallisten olojen vakauttaminen ja pyrkimys kansalliseen eheyttämiseen. Noudatettu maatalouspolitiikka lisäsi maatalouden pienviljelijävaltaistumista entisestään (Alestalo 1985, 117-124).

Sotakorvaukset synnyttivät uutta suurteollisuutta, ja valtion teollisuuskompleksi vahvistui etenkin konepajateollisuudessa. Sotakorvauksien jatkeena syntynyt idänkauppa suosi suurteollisuutta. Suomessa ajaututtiin jatkuvaan inflaatiotalouteen, ja Suomeen syntyi 1950-luvulla selvä tuotantorakenteellinen tasapainottomuus. Pääomavaltaista suurteollisuutta suosittiin ja toisaalta perustettiin jatkuvasti heikosti elinkelpoisia pientiloja huolimatta maatalouden ylituotanto-ongelmista. Teknologinen kehitys alkoi vähentää alkutuotannon työvoimaa 1950-luvun lopulla, ja vaikka metalliteollisuus tarjosi työpaikkoja, se oli suhteellisen vähän innovaatiokykyistä (Raumolin 1981, 126).

Espanjassa Francon eristäytymispolitiikka ja protektionismi jatkuivat. Itse asiassa Espanjassa toinen maailmansota ei aiheuttanut mitään katkosta talouspolitiikkaan, vaan kahdenkymmenen vuoden ajanjaksoa, 1939-1959, voidaan kuvata termillä autarkia (Internet/Embassy of Spain, Canada 1995a). Suomea vastaavaa jälleenrakennuskautta ja uutta talouspolitiikkaa ei syntynyt. Espanjan teollisuus ja talous olivat 1940-luvulla vanhakantaisia, ja teollisuustuotannon kasvu oli hidasta 1940-luvun lopulla. Sisällissodan jälkeen Francon hallitus palautti maanomistajaluokan sosiaalisen ja taloudellisen hege-

monian Espanjassa. Maaseudun *status quo* saatiin säilytetyksi 1960-luvulle asti. Sen jälkeen Espanjan nopea teollistuminen alkoi vetää pienviljelijöitä ja maatyöläisiä kaupunkeihin (Shubert 1990, 209-211).

Ranska sulki rajansa Espanjaan, ja YK:n boikotti lisäsi Espanjan talouden ja Francon hallinnon eristyneisyyttä. Vaikka Espanjassa pyrittiin jonkinlaiseen valtiojohtoiseen teollisuuden kehittämiseen 1940-luvun alussa, maatalouden tuotteet muodostivat vientitavaroiden pääosan. Vasta 1950-luvun alussa saavutettiin sotaa edeltäneen ajan elintaso (Korppi-Tommola 1994, 149; Sapelli 1995). Vuosikymmenen loppu oli talouden kasvun aikaa, ja kasvun elpyminen edellytti tuonnin lisäämistä, sääntelyn purkamista ja Espanjan integroitumista maailmanmarkkinoille. Vuoden 1956 jälkeen eristäytyminen pyrittiin päättämään ja maan teollistamiseen kiinnitettiin päähuomio (Carr 1980, 157).

Kansainvälisen talouden liberalisoituminen ja taloudelliset integraatiopyrkimykset loivat kasvavia markkinoita, mutta samalla tullimuureja. Teknologinen innovaatiokilpailu kiihtyi. Myös Suomessa teollistuminen oli päivän sana 1950-luvun lopulta lähtien. Teollistamiskomiteat kirjoittivat uusien teollisuussektorien luomisen välttämättömyydestä, mutta tutkimus- ja kehitystyöhön sijoitettiin kansainvälisesti vähän varoja. Suomen metsäteollisuus joutui kuitenkin tehostamaan toimintaansa joutuessaan uuteen teknologiseen kilpailuvaiheeseen. Tuotannon jalostusaste ja pääomaintensiivisyys lisääntyivät, metsänviljely tehostui, metsätyö koneistui ja rationalisoitui. Maaseudun yhteiskuntarakenteen kannalta keskeinen pienviljelijä-metsätyöyhdistelmä alkoi hajota. Metsäteollisuus tähtäsi kasvavaan massatuotantoon pikemmin kuin uusien tuotteiden käsittelyyn (Raumolin 1981, 126).

Suomen kone- ja laitevienti laajentui kuitenkin nopeasti 60- ja 70-luvulla. Jalansijaa saivat paperiteollisuuden koneet ja energian tuotanto- ja jakelulaiteet, joita paperiteollisuus kysyi kotimarkkinoilla. Neuvostoliiton viennin kautta monet metalliteollisuuden tuotteet pääsivät myöhemmin myös maailmanmarkkinoille. Idänkaupan tasapainottaminen tasoitti Suomen vientiä. Ruotsinkin markkinat alkoivat toimia ponnahduslautana metalli- ja konepajateollisuudella. Suomen etuna on ollut sen maantieteellinen erikoisasema: Suomi on voinut käyttää kahta naapurimaata "laajennettuina kotimarkkinoina" (Kosonen 1987, 152).

Suomen kukoistuskaudelle olivat tyypillistä korkea investointiaste (ks. Pohjola 1995), ripeä talouskasvu sekä ennen muuta läpikotainen modernisoituminen. Maatalouden työvoima laski nopeasti 1950-1980, ja työvoima liikkui nopeasti. Teollisuuden ja palveluiden työllisyys laajentui yhtä aikaa, mitä on pidetty Suomen erikoispiirteenä. Kuitenkin sama piirre koskee yleisesti Etelä-Eurooppaa, sekä Tanskaa ja Norjaa vuoteen 1970 asti (Sapelli 1995; Kosonen 1987). Suomen yksipuolinen ja pääomavaltainen teollisuus rakenne ei kuitenkaan pystynyt vastaanottamaan kovin runsaasti uutta työvoimaa, minkä takia työvoimaa muutti Ruotsiin. Välillä sellaisella vauhdilla, että Suomen väkiluku pieneni hetkellisesti absoluuttisesti (Raumolin 1981, 129). Toinen tärkeä työnjaon muutos oli työhön osallistumisen kasvu.

Suomen väestö palkkatyöläistyi: yhä suurempi osa työkäisestä väestöstä käy palkkatyössä. Myös naisten työssäkäynti yleistyi edelleen Suomessa.

Espanjassa ymmärrettiin talouden avautumisen ja teollistamisen tärkeys 1950-luvun lopulla. Espanjassa lanseerattiin uudentyyppinen talouspolitiikka "Stabilisaatio-ohjelman" nimellä. Sen eräänä esikuvana olivat Ranskan indikaatiiviset suunnitteluohjelmat, ja sen taustalla olivat Opus Dein teknokraatit, joilla oli vahva asema Francon hallinnossa. Paineita ohjelman tuottamiseen ja Espanjan talouden kansainvälistämiseen tuli ennen kaikkea Yhdysvalloilta ja kansainvälistä järjestöiltä (Sapelli 1995, 80). Ohjelman tavoitteena oli tehdä Espanjasta markkinatalous ja yhdentää se läntisiin markkinoihin. Taloudellisen kasvun katsottiin hoitavan kaikki ongelmat (Carr 1980, 156-157). Kasvupolitiikalla oli monia yhtymäkohtia vastaavaan suomalaiseen politiikkaan.

Ohjelman vaikutuksista on kuitenkin esitetty epäilyjä. Sen on katsottu enemmän häirinneen kuin auttaneen kasvua. Espanjan huomattavan talouskasvun 60- ja 70-luvulla on arveltu johtuneen enemmän yleisestä eurooppalaisesta talousboomista kuin Francon hallinnon toimenpiteistä. Myöskään markkinoiden ei nähty johtaneen muutosta, vaan puhuttiin "paternalistisesta" kapitalismista, jossa poliittiset päätökset korvasivat markkinoiden signaalit (Sapelli 1995, 60).

Epäilyksistä huolimatta Espanjan talouskasvu kiihtyi 1960-luvulla, joka oli talouden kehittymisen ja avautumisen vuosikymmen. Taloudelliseen modernisaatioon liittyi myös laaja maaltamuutto kuten Suomessakin. Maaseudun modernisaation kättilöinä olivat suuret tilat, jotka rationalisoivat tuotantoon ja työvoimaansa. Koneellistaminen vähensi maatalouden työvoimatarvetta, ja samalla, maanomistajien riippuvuus maataloustyöväestöstä väheni. Tämä aiheutti suuren muuttoaalton etelän ja lännen köyhiltä alueilta pohjoisen ja koillisen teollisuusalueille. Lisäksi tuhannet lähtivät vierastyövoimaksi Keski-Eurooppaan, mm. Saksaan ja tälle muuttoliikkeelle oli Francon hiljainen suostumus. Ensimmäisessä muuttoaallossa lähtivät maatyöläiset ja pienviljelijät. Toisessa muuttoaallossa, joka tyhjensi useita kyliä, oli mukana myös yrittäjiä kaikista sosiaaliryhmistä. Suurtilat lisäsivät tilakokoaan, ja maatalouden rakenne heterogenisoitui. Suurtilat ja kääpiötilat säilyivät: yli 300 ha:n tilat omistivat 45 % maa-alasta ja alle 3 ha:n kääpiötilat 3 %. (Carr 1980, 158-159; Korppi-Tommola 1994, 149-150; Sapelli 1995, 59 - 62.) Myös kasvava turismi lisäsi Espanjan tuloja. Kasvuvuosiin liittyi niin ikään Espanjan infrastruktuurin kehittäminen. Tärkeä uudistus oli juomavesiallasjärjestelmän rakentaminen.

Espanjan vienti monipuolistui 60- ja 70-luvuilla. Maataloustuotteiden osuus oli vielä yli puolet viennistä 60-luvun alussa, mutta teollisten tuotteiden osuus kasvoi 70-luvulla jo yli kahteen kolmasosaan viennistä. Espanjan taloudelle on ollut tyypillistä voimakkaan syklinen luonne, jossa tuonnin avulla on voitu kompensoida kotimaan laskevia suhdanteita. Tämä on johtanut kauppa- ja vaihtotaseongelmiin sekä pakottanut heilahtelemaan stop and go talouspolitiikkaan (Sapelli 1995, 76).

Murroskausi 1973 ->

Maailmantalouden pitkä kukoistuskausi loppui vuoden 1973/1974 öljykriisiin. Teollisuuden kasvu oli toki pysähtynyt jo aikaisemmin tärkeissä talousmahdeissa. Murrokselle on ollut ominaista kannattavuuskriisi, deindustrialisaatio, massatyöttömyyden paluu ja siirtyminen tietotekniikkaan. Maailmantalouden murros toi entistä enemmän ns. halpatyövoimamaiden tuotteita Länsi-Euroopan markkinoille, ja toisaalta teknologinen innovaatiokilpailu kiihtyi. Monet Länsi-Euroopan maat joutuivat tarkistamaan talouspolitiikkaansa 1970-luvun lopulla säästötoimien suuntaan. Suomi poikkesi kuitenkin osittain yleisestä trendistä. Suomessa säästötoimia painotettiin jo öljykriisin oloissa, ja Suomea luonnehtii eurooppalaisessa vertailussa 1980-luvulla suhteellisen vakaa talous- ja työllisyyskehitys (Kosonen 1995a, 27). Suomessa parannettiin sosiaalisia etuuksia ja laajennettiin julkista sektoria 1980-luvulla.

1990-lukua ovat Suomessa leimanneet pankkikriisi, massatyöttömyys ja neuvostokaupan romahtaminen. Kansainvälistymisen ja liberalisoinnin huumassa raha- ja luottomarkkinat vapautettiin Suomessa äkillisesti 1980-luvun puolivälissä, mikä ruokki 1980-luvun lopussa luottoekspansiota, pankkikilpailua ja velkaantumista. Kun 1990-luvun alussa pörssikurssit ja asuntojen hinnat romahtivat, korot nousivat ja kotimainen kysyntä supistui. Suomen Pankin yritys pitää kiinni vahvan markan linjasta epäonnistui, ja markka ajautui kellumaan kansainvälisissä aallokoissa. Samalla itsenäisen rahapolitiikan mahdollisuudet kaventuivat merkittävästi. Luottotappioiden ja maksuvalmiuden heikentymisen takia pankit ajautuivat kriisiin, ja valtio joutui tukemaan niitä. Pankkituki onkin vaatinut Suomessa Pohjoismaista eniten taloudellisia resursseja (Kosonen 1995a, 29; Kosonen 1996, 13). Laman syvyyttä lisäsi edelleen Neuvostoliiton kanssa käydyn kaupan romahtaminen 1990-luvun alussa (Kiander & Vartia 1996, 72-73).

Yhtä aikaa kriisikehityksen kanssa työttömyys kasvoi Suomessa lähes 20 %:iin. Matti Pohjolan (1995) mukaan 90-luvun talouspolitiikka, devalvaatio ja työttömyys ovat aiheuttaneet merkittävän tulonjaon muutoksen yritysten hyväksi. Tulonjaon muutoksesta seuraa paineita palkkakehityksen eriyttämiseksi. Yritys- ja toimialakohtaisille tekijöille annetaan enemmän tilaa. Toistaiseksi on vaikea arvioida, mikä on tämän vaikutus toimiala- ja tuotantorakenteen kehitykseen.

Myös Suomi liittyi Euroopan unioniin 1990-luvulla. Liittymisen vaikutuksia on vielä vaikea arvioida, mutta liittyminen edistää Suomen yhteiskuntarakenteen sopeuttamista ja modernisaatiota. Eurooppalaisten sisämarkkinoiden luomiseen kuuluu pyrkimys verotuksen yhtenäistämiseen. Tämä koskee lähinnä arvonlisäveroja ja valmisteveroja, joita pidetään tärkeinä kilpailutekijöinä. Suomelle yhtenäistämispaine merkitsee tarvetta alentaa arvonlisäveroja ja valmisteveroja, esim. alkoholiveroa. Nämä veromuutokset luovat paineita sosiaalipolitiikan rahoitukselle. Myös Euroopan raha- ja talousliitto

EMU voi olla ongelmallinen Suomelle. Suomen sopeutumiseen EMU-järjestelmään vaikuttaa esimerkiksi se, kuinka suhdanneherkkytemme ja talousrakenteemme eroavat EMU-maista (ks. Kotilainen, Alho & Erkkilä 1994, 165-170). Suomen suhdanneherkkyys ja tuotantorakenne eroavatkin selvästi EMU-maista, minkä takia Suomella tulisi olla paljon finanssipoliittista liikkumavaraa. Tämä ei kuitenkaan näytä EMU-ehtojen vallitessa mahdolliselta (Kosonen 1995a, 1995b). EMU-järjestely tulisikin vaikuttamaan suomalaiseseen työmarkkinajärjestelmään.

Suomen liittyminen Euroopan unioniin muuttaa myös maatalouden tuotantorakennetta. Maatilojen määrä vähenee, ja tilakoot suurenevat, mutta Suomen maatalous säilynee kuitenkin perhevijelmävaltaisena. Jo ennen Euroopan unioniin liittymistä Suomen maataloudessa pienviljelijävaltaisuus oli vaihtunut suurehkojen (yli 50 peltotehtaarin) tilojen paluuksi. Kun vielä vuonna 1979 yli 50 peltotehtaarin tiloja oli 8,6 % kaikista tiloista, niin vuonna 1994 niiden osuus oli kasvanut jo 19 %:iin. Suurehkot tilat ovat tuotantorakenteeltaan aivan erilaisia kuin vuosisadan vaihteessa. Ne ovat täysin koneellistettuja, niillä on vähän tai ei ollenkaan palkkatyöväkeä, ja niille ei tehdä päivätöitä eikä niissä vietetä kartanoelämää. Suurviljelijä vuokraa usein tiluksia pienviljelijältä, toisin kuin vuosisadan vaihteessa jolloin suurmaanomistaja antoi maata vuokralle pienviljelijälle. Aikaisemmasta staattisesta viljelmä rakenteesta on siten tullut dynaaminen (Jutikkala 1996, 415-417).

Espanjassa talouskasvu hidastui 1970-luvun alussa öljykriisiin. Epävakaat vuodet siirtymävaiheessa Francon diktatuurista demokratiaan lisäsivät protektionistista politiikkaa. Siirtymävuosina 1970-luvun lopulla kasvu oli heikkoa, investoinnit vähenivät ja työttömyys kasvoi. Katkos oli äkillinen edellisiin kasvun vuosikymmeniin verrattuna. Keskusta-oikeistohallitus yritti ratkoa ongelmia talouden rationalisointiohjelman avulla. Palkkojen nousua pyrittiin hillitsemään ja tehottomia teollisuusaloja yritettiin karsia. Vuonna 1982 valtaan nousseet sosialistit toteuttivat aluksi rakenteellisiin uudistuksiin tähtäävää politiikkaa, mutta Mitterrandin sosialistien uudistuspolitiikan haaksirikkouduttua Ranskassa myös Espanjan sosialistit muuttivat kurssia. He siirtyivät huomattavasti liberaalimpaan suuntaan talouspolitiikassaan (Moreno & Sarasa 1992).

Euroopan yhteisöön liittyminen vuonna 1986 aloitti pitkän sopeutusjakson Espanjassa. Protektionismia pyrittiin karsimaan tuontitullien asteittaisen poistamisen avulla. Ulkomainen kilpailu lisääntyi, ja ulkomaiset yritykset korvasivat elinkelvottomat espanjalaiset yritykset useilla aloilla. Välittömin muutos oli lisäarvonverojärjestelmän käyttöönotto, jonka seurauksena Espanjaan syntyi 80 000 uutta yritystä yhdessä yössä. Euroopan yhteismarkkinat ovat Espanjalle tärkeitä, sillä maan viennistä yli 70 % suuntautuu niille. Laajaan ja moderniin talousyhteisöön liittyminen on ollut piristysruiske Espanjan taloudelle ja sen uudistamiselle. Uudistaminen on ollut kuitenkin hankalaa, sillä talouskriisit, pesetan arvon lasku ja kasvava työttömyys ovat olleet arkipäivää.

Maataloustuotteiden osuus viennistä on Espanjalle tärkeää. Viiniviljely on Espanjan maatalouden tuot-
toisimpia aloja, jonka kehittämiseen on panostettu erityisesti 1960-luvulta alkaen. Espanjan liittyttyä
EU:hun kaikki perinteiset viinintuottajamaat kuuluvat unioniin. Viinivienti onkin näille maille tärkeä
maatalous- ja ulkomaanpoliittinen kysymys, ja ne tulevat todennäköisesti ajamaan aktiivisesti EU-
maiden välisten viinin vientä koskevien rajoitusten purkamista. (Korppi-Tommola 1994, 150-151;
Pyörälä 1996, 290-297).

Sapellin (1995, 88) arvion mukaan Espanjan tuotantotavan/rakenteen suurin ongelma on ollut sen
kyvyttömyys imeä työvoimaa. Työttömyys johtuu teollisuuden rakenteesta ja heikkoudesta, ja
työttömyyden erikoispiirre on sen pitkäaikaisuus (vrt.kuviot 15, 16). Työttömyys jakautuu myös hyvin
epätasaisesti, niin että se tuottaa statukseltaan ja tulotasoltaan voimakkaasti eroavia ryhmiä.

II Modernisaation Euroopan ennätys? Suomen ja Espanjan sosiaaliset rakenteet 1960-1990

Edellä on tarkasteltu Espanjan ja Suomen taloudellista uudistumista. Modernisaatioon liittyi myös
nopea sosiaalisen rakenteen muutos molemmissa maissa, erityisesti voimakas maaltamuutto ja
urbanisoituminen 1960-luvulta alkaen. Seuraavassa tarkastellaan sosiaalisen modernisaation eräitä
tärkeitä indikaattoreita molemmissa maissa.

Väestön palkkatyöläistyminen ja sukupuolten osallistuminen työelämään

Yhteiskunnan modernisoitumisen tärkeä indikaattori on väestön palkkatyöläistyminen, jossa Suomen ja
Espanjan välillä on selvä ero. Väestön osallistuminen työmarkkinoille, mikä välillisesti osoittaa myös
palkkatyöläistymisen astetta, näkyy kuviosta 9. Espanjassa se on vuoden 1960 runsaasta 60 %:sta
noin 58 %:iin. Suomessa se on koko vertailuajan ollut 70:n ja 80:n %:n välillä. Suomi on siis Espanjaa
selvemmin palkkatyöyhteiskunta, jossa suurempi osa väestöä työskentelee ns. virallisen talouden
piirissä. Espanjassa taas osa väestöä on työmarkkinoiden ulkopuolella, esim. kausityöläiset, eikä sen
työpanos näy virallisissa rekistereissä. Tämä osa jää myös sosiaaliturvan ulkopuolelle.

Suomen erikoisuus, naisten suuri osuus työvoimasta, näkyy kuviosta 10. Suomessa naisten osuus
koko työvoimasta on tarkasteltavana ajanjaksona 1960 - 1990 ollut koko ajan 40:n ja 50:n %:n välillä,
ja se on myös kasvanut koko ajan.

Suomessa naisten poikkeuksellisen suuri osuus työvoimasta johtuu osaksi historiallisista syistä. Toisen
maailmansodan aikana miesten rintamallaolo aiheutti työvoimapulan, jota korvattiin naistyövoimalla.

Espanjalle tällaista tarvetta ei tullut, koska maa pysytteli toisen maailmansodan ulkopuolella Francon akselivaltoja kohtaan osoittamasta sympatiasta huolimatta. Naisten työssäkäyntiin lienee myös vaikuttanut katolisen kirkon asenne perheinstituutiota kohtaan (Helminen 1994, 58).

Francon hallituskaudella Espanjan lait olivat hyvin diskriminoivia naisia kohtaan. Francon jälkeisessä Espanjassa sukupuolten tasa-arvoa on kehitetty niin ripeästi, että tasa-arvolainsäädäntö on jopa muita EU-maita edistykellisempää. Tämä ei kuitenkaan koske aborttilakia, joka on ilmeisesti katolisen kirkon vaikutuksesta pysynyt kireänä (Helminen 1994, 125; ks. myös Nurmi 1996, 15).

Demokraattisessa Espanjassa naisten työssäkäynti onkin kasvanut runsaasta 20 %:sta 30 %:iin, mutta se on silti koko ajan pysytellyt OECD-maiden keskiarvon alapuolella.

Vielä selvempänä Espanjan ja Suomen välinen ero tulee esiin, kun verrataan työvoimaan kuuluvien, 15-64-vuotiaiden naisten osuuksia. Suomessa heidän osuutensa on koko vertailuajana ollut enemmän kuin kaksinkertainen, 60-70 %, Espanjaan verrattuna, jossa se on ollut noin 25-30 %. Vuonna 1993 espanjalaistenkin naisten työvoimaosuus oli tosin kasvanut yli 40 %:n (kuvio 10).

Naisten työssäkäynti on ainakin Pohjoismaissa vaatinut palvelusektorin kehittämistä. Lasten päivähoito on järjestettävä jotenkin äitien työaikana. Yleensä tämä lisää naisten työvoimaosuutta, sillä lastenhoito ja päiväkodit ovat perinteisesti kuuluneet naisten töihin. Perheen aseman muuttuminen (modernisoituminen) ja naisten työssäkäynti vaativat Espanjassakin toimivaa palvelujärjestelmää.

Työllisyys ja työttömyys

1960-1970-luvuilla Suomen ja Espanjan työttömyysluvut seurailivat melko tarkasti toisiaan. Kummassakin maassa työttömyys oli kohtuuden rajoissa, suurimmillaan 5 %:n tuntumassa, mitä monet taloustieteilijät ovat pitäneet vielä täystyöllisyytenä (Therborn 1995). Francon hallituskaudella Espanjan hyvä työllisyystilanne saattoi tosin olla vajaatyöllisyyttä tai piilotyöttömyyttä, sillä näkyvä työttömyys pidettiin keinotekoisesti vähäisenä.

Demokratisoitumisen ajankohta ei ollut Espanjalle taloudellisesti kaikkein edullisin. 1950-luvun loppupuoli ja 1960-luku olivat olleet Espanjalle nopean taloudellisen kasvun aikaa. Vallanvaihdon aikaan 1970-luvun lopussa espanjalaisten päättäjien huomio oli kiinnittynyt enemmän poliittisiin kuin taloudellisiin kysymyksiin. Lisäksi 1970-luvun puolivälissä öljykriisi vaikutti Espanjan talouteen voimakkaasti, niin kuin se vaikutti muihinkin länsimaihin.

1980-1990 Espanjan työttömyys kipusi Euroopan kärkilukemiin. Myös OECD-maiden keskimääräinen työttömyys nousi yli 5 %:n. Suomen työttömyys riistäytyi parinkymmenen prosentin tuntumaan muutamaa vuotta myöhemmin. Vuonna 1993 Espanjassa oli noin 23 %:n työttömyys, kun Suomen työttömyys oli samana vuonna noin 17 %. Euroopan suurimmat työttömyysluvut ovat nykyisin juuri Espanjassa ja Suomessa (kuvio 15).

Vielä 1990-luvun alussa Espanjan tilanne näytti huomattavasti vaikeammalta kuin Suomen. Pitkäaikais-työttömien osuus oli Espanjan työttömistä yli puolet, kun se Suomessa oli vain noin 10 % (kuvio 16). Vuonna 1994 pitkäaikaistyöttömien osuus kaikista työttömistä oli kuitenkin Suomessakin kasvanut 30 %:iin. Pitkäaikaistyöttömyydestä näyttääkin tulevan Suomen (ja myös Ruotsin) talouden ja työmarkkinoiden uusi pysyvä piirre (Löppönen & Romppanen 1995, 336-338; Kosonen 1996, 14).

On kuitenkin otettava huomioon, että Espanjassa työttömyys ei ole samalla tavalla joko/tai-kysymys kuin Suomessa. Espanjan elinkeinorakenne on sellainen, että kausityövoimaa käytetään runsaasti. Turismilla on kesä- ja talviesonkinsa. Sadonkorjuussa käytetään paljon halpaa tilapäis- ja vierastyövoimaa. Tällä tavalla työllistetyt henkilöt ovat usein samanaikaisesti työttömyyskortistossa (Korppi-Tommola 1994, 154). Toisaalta Espanjan vanhakantainen teollisuus on ollut huono imemään työvoimaa, minkä vuoksi pitkäaikaistyöttömyys on ollut kroonista.

Ikääntyminen ja eläkeläistyminen

Väestörakenteen vanheneminen on eräs teollisuusmaiden samankaltaisista kehityspiirteistä. 1950-luvulla ja vielä 1980-luvullakin vanhusten väestöosuus oli Espanjassa ja Suomessa suunnilleen samaa luokkaa, eikä se juuri poikennut OECD-maiden keskiarvosta (7-13 %).

65 vuotta täyttäneiden osuus koko väestöstä kasvaa Espanjassa, Suomessa ja muissa OECD-maissa tasaisesti vuoteen 2040 asti, jolloin se on kaikkialla 25 %:n paikkeilla. Suomi poikkeaa muista maista sikäli, että vanhusten määrä alkaa kasvaa korkeammaksi kuin muissa maissa vuoden 2010 tienoilla. Vuonna 2040 erojen pitäisi tasoittua. Sen jälkeen vanhusten suhteellinen osuus alkaa vähitellen pienentyä (kuvio 12).

Suomen yleinen eläkeläistyminen näkyy kuviosta 13. Työvoimaan kuuluvien miesten osuus 55-64-vuotiaista on Suomessa vähentynyt koko ajan vuodesta 1972 lähtien. Se on tosin pienentynyt myös Espanjassa, mutta Suomen tilannetta kuvaava käyrä kulkee koko ajan Espanjan alapuolella. Espanjassa osuuden pienentymistä selittää osin se, että varhaiseläkkeitä on käytetty kriisissä olevien teollisuusalojen rationalisointikeinona (Internet/Embassy of Spain, Canada 1995b).

Sosiaalipoliittisten periaatteiden eroavuus Espanjassa ja Suomessa

Espanjan sosiaaliturvalainsäädäntö on Euroopan vanhimpia. Ensimmäinen sosiaaliturvalaki vuodelta 1908 koski vapaaehtoisia eläkkeitä työssäkäyville. Työsuhde-eläkkeistä tuli pakollisia vuonna 1919. Nykyisin Espanjassa on tyypillinen kolmen pilarin eläkejärjestelmä. Espanjan eläkejärjestelmän runkona on vakuutusperusteinen työeläkejärjestelmä. Sitä täydentää kaikkia maassa asuvia koskeva huoltoeläke. Kolmantena pilarina on vapaaehtoinen eläkevakuutus (Internet/Embassy of Spain, Canada 1995b, Talmanes 1968, ss. 446-447)

Pohjoismaista hyvinvointivaltiota on usein kutsuttu palveluvaltioksi. Mannermainen hyvinvointivaltiotyyppi edustaa tulonsiirtovaltiota. Periaatteellinen ero on siinä, että Pohjoismaissa julkisyhteisöt järjestävät kansalaisten tarvitsemia palveluja huomattavasti subventoituina tai peräti maksuttomina. Tulonsiirtovaltioissa tarkoituksena on, että ihmiset saisivat sosiaaliturvansa rahana ja maksaisivat palveluista (esim. Kajanoja 1996, s. 79).

Tällainen ero tai sen vaikutus näkyy kuvioista 14. Suomessa sosiaalisten tulonsiirtojen osuus bruttokansantuotteesta on huomattavasti pienempi kuin Espanjassa ja muissa OECD-maissa. Kuvio on kuitenkin sikäli harhainen, että Suomen työeläkkeet eivät ole mukana sosiaalisissa tulonsiirroissa. Suomen ja Espanjan välistä eroa selittää tietysti jonkin verran Espanjan korkeampi työttömyysaste. Työttömyyshän on lisännyt tulonsiirtojen osuutta myös Suomessa.

Sosiaalipolitiikan rakenteellisen eron suuntaan viittaa kuitenkin kuvio 17, jossa on verrattu julkisyhteisöjen työvoimaosuutta Espanjassa ja Suomessa. Suomessa se on koko tarkasteluajanjakson ollut huomattavasti suurempi kuin Espanjassa, ja viime vuosina ero on ollut jopa kasvanut. Palveluvaltio työllistää nimenomaan julkista sektoria. Jakovaltiossa sosiaaliturvan toteuttamiseen riittää rekistereiden ylläpito ja rahan jakaminen.

Espanjassa on kuitenkin viime aikoina alettu kiinnittää entistä enemmän huomiota sosiaalipalvelujen kehittämiseen varsinkin vanhuksille. Vanhuksia koskevat toimenpiteet on yhdistetty kansalliseksi gerontologiasuunnitelmaksi, jota on väitetty Euroopan edistyksellisimpiin kuuluvaksi vanhuuspoliittiseksi ohjelmaksi (Internet/Embassy of Spain, Canada 1995b).

Kuviossa 18 on esitetty lakisääteisten eläkkeiden osuus bruttokansantuotteesta Espanjassa ja Suomessa. Voidaan todeta, että lakisääteisten eläkkeiden osuus ei niiden alkuvaiheissa (Suomessa työeläkkeiden voimaan tullessa) ole näissä kahdessa maassa ollut kovinkaan erilainen.

Lakisääteiset eläkkeet ovat Espanjassa tietysti kaukana pohjoismaisesta tasosta. 1980-luvulla työnteki-

jöiden eläketurvaa kuitenkin parannettiin huomattavasti, mikä näkyy kuviossa 18 siinä, että lakisääteisten eläkkeiden osuus kansantuotteesta kiipesi Suomen ohi. Se ei tietenkään mittaa eläkkeiden absoluuttista tasoa, koska Espanjan bruttokansantuote henkeä kohti on pienempi kuin Suomen.

Espanjan järjestelmässä työssäkäyvien maksama eläkemaksu on sidottu bruttopalkkaan. Lisäksi eläkkeillä on katto. Eläkemaksuilla rahoitetaan myös heikoimmin toimeentulevien perusturva. Keskiluokkaistuminen ja tuloerojen tasoittuminen lähentävät Espanjaa vähitellen muuhun Eurooppaan myös sosiaaliturvassa. Köyhyysaste on Espanjassa kuitenkin läntisten teollisuusmaiden korkeimpia (Ayala 1994, 168).

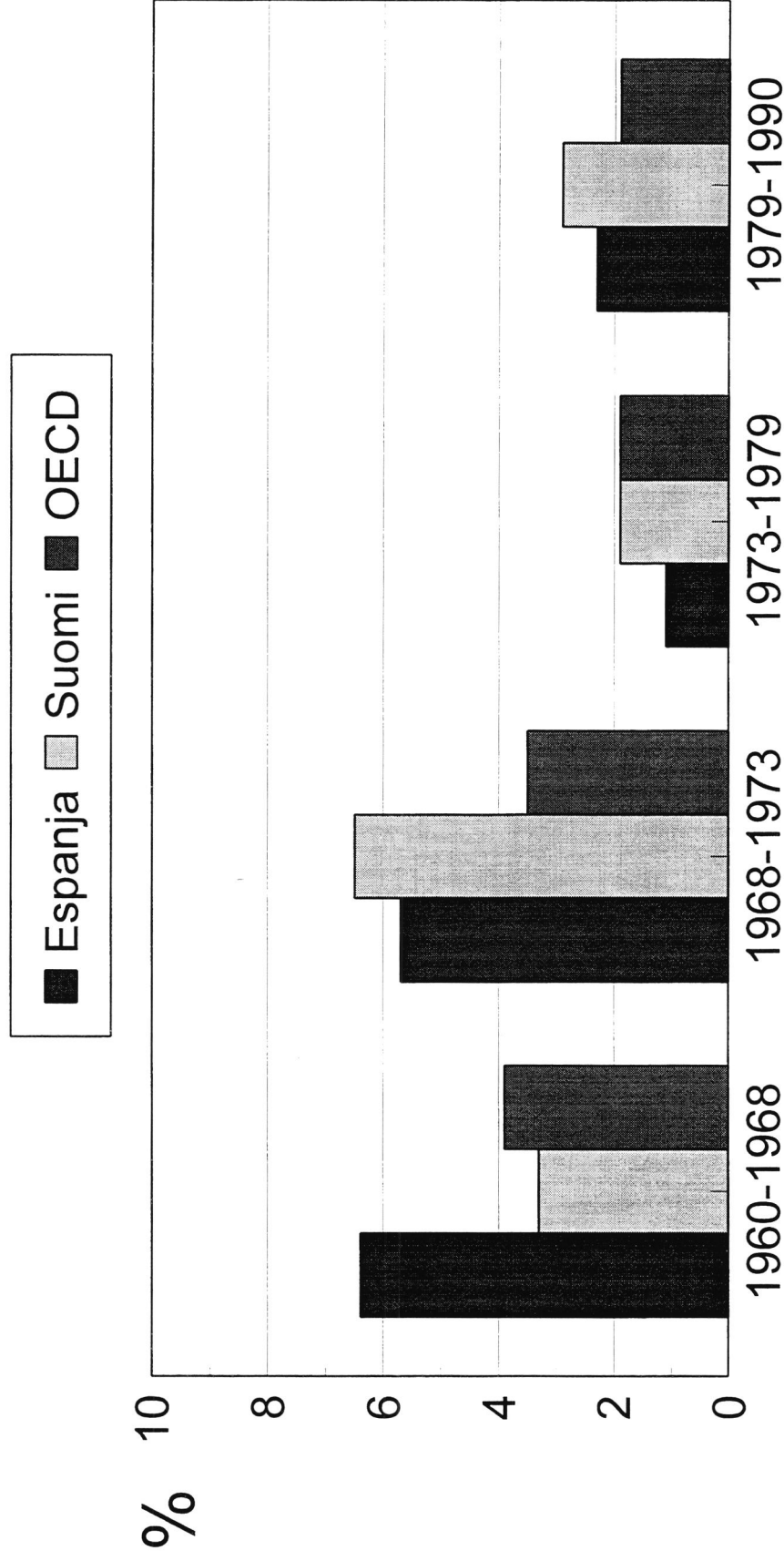
III Miten tästä eteenpäin?

Monisteessa on tarkastelu kahden perifeerisen maan Espanjan ja Suomen modernisaatiota, erityisesti niiden taloudellista ja sosiaalista modernisaatiota. Maiden taloudellisten ja sosiaalisten rakenteiden kehityksen tarkastelun avulla haluttiin kartoittaa niitä taustarakenteita, joiden mukaan maiden sosiaaliturva on muotoutunut. Tarkastelu jättää tietenkin monta kysymysmerkkiä ja on rajallinen. Huomio kiintyy erityisesti itse historiallisen näyttämön toimijoiden ja itse muotoutumisprosessin tarkastelun puuttumiseen. Toisin sanoen näyttämön kulissit on jo luotu, mutta näyttelijät (toimijat) ja näytelmän sisältö ja juoni puuttuvat.

Näiden puutteiden korjaaminen on tutkimushankkeen seuraava vaihe. Ensimmäiseksi on tarkoitus kuvata muotoutumisprosessin toimijat, jolloin tarkastellaan Espanjan ja Suomen poliittisia puolueita ja työmarkkinajärjestöjä. Toisessa vaiheessa vertaillaan maiden sosiaaliturvan muotoutumista, ja siinä tutkitaan, kuinka rakenteelliset tekijät, taloudelliset ja sosiaaliset ehdot, sekä toimijat, puolueet ja työmarkkinajärjestöt, ovat yhteisesti vaikuttaneet sosiaaliturvan kehittymiseen.

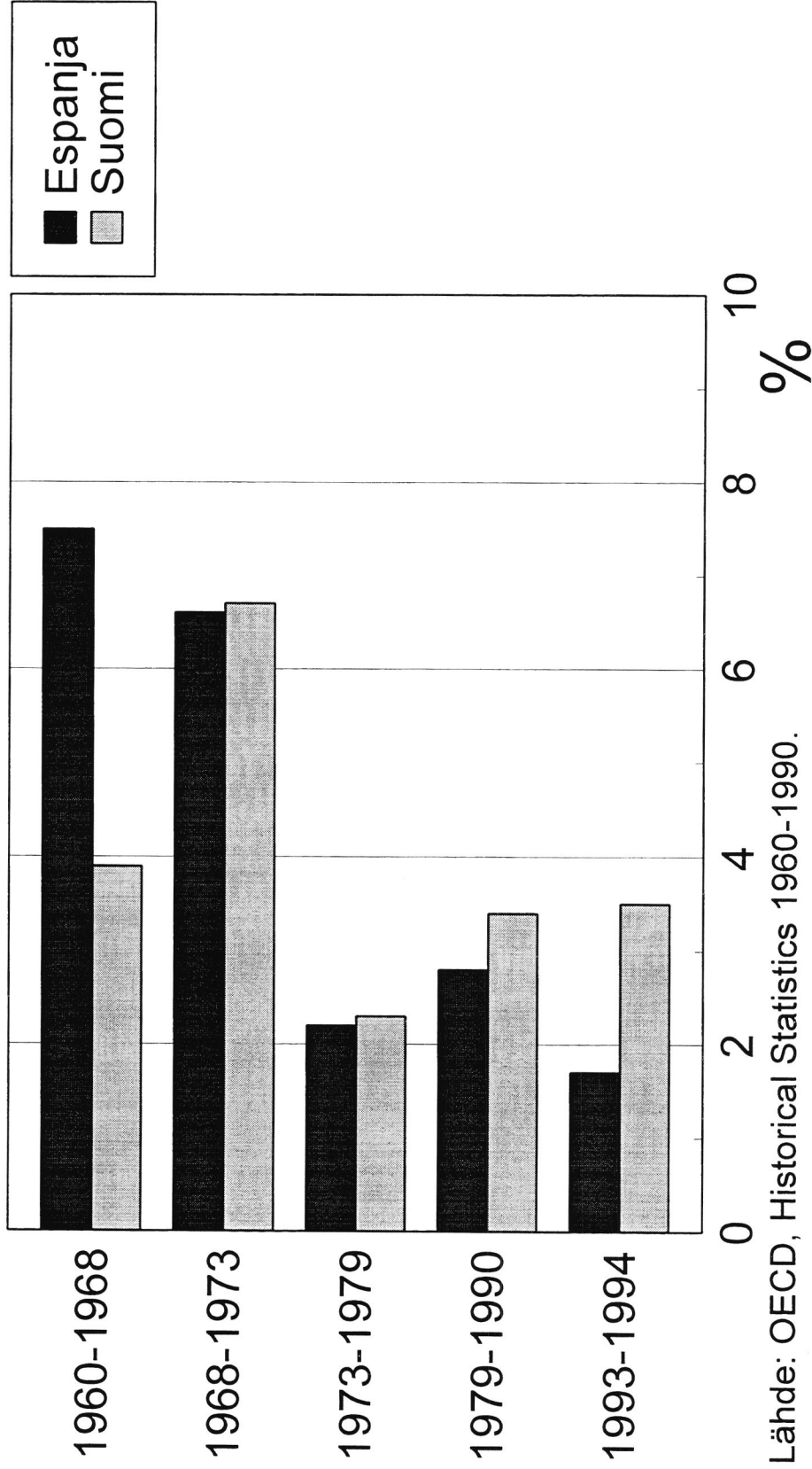
Tarkastelussa pyritään kiinnittämään huomiota myös kulttuuristen tekijöiden vaikutukseen sosiaaliturvan kehittymiseen. Kulttuuristen tekijöiden, esim. statusarvojen säilyvyyden, merkitys voidaan saada näkyviin tutkimalla sosiaaliturvajärjestelmien pysyvyyttä. Voidaan esimerkiksi havaita, että molempien maiden nopeasta uudistumisesta huolimatta sosiaaliturvajärjestelmien peruspiirteet ovat säilyneet suhteellisen hyvin. Tämä voi viitata siihen, että kansalliset kulttuuriset tekijät voivat selittää sosiaaliturvajärjestelmiä paremmin kuin yleisemmät rakenteelliset ja poliittiset muutokset. Vastaukset tällaisiin kysymyksiin löytyvät kuitenkin vasta tarkemman analysoinnin kautta, mihin tämä moniste on avaus.

Kuva 1. Henkeä kohti lasketun bruttokansantuotteen vuosittainen kasvu (%) Espanjassa ja Suomessa verrattuna OECD-maiden keskiarvoon 1960-1990

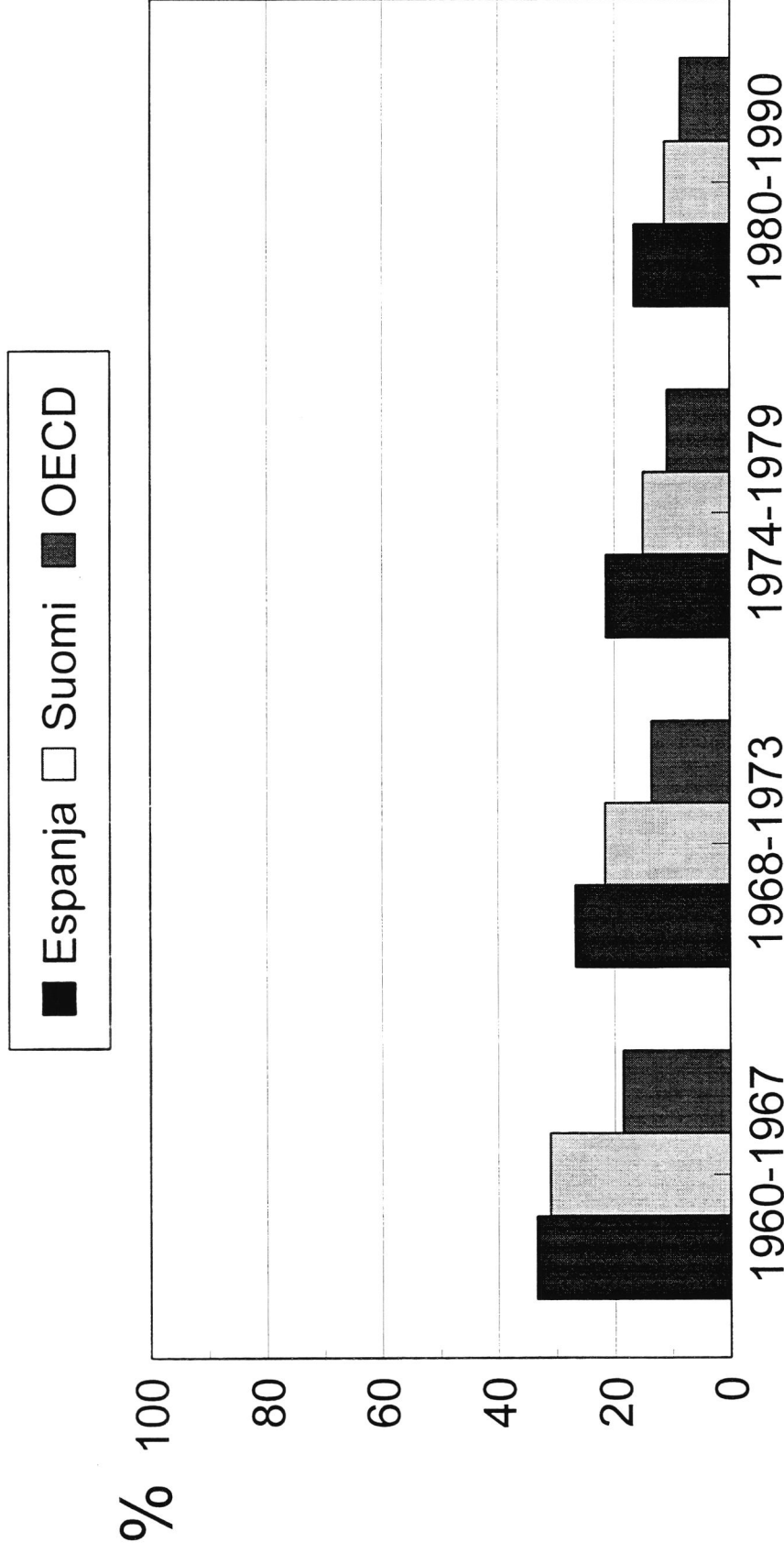
Lähde: OECD, Historical Statistics 1960-1990.
Paris 1992

Kuva 2. Bruttokansantuotteen vuosittainen kasvu (%)
Espanjassa ja Suomessa 1960-1994

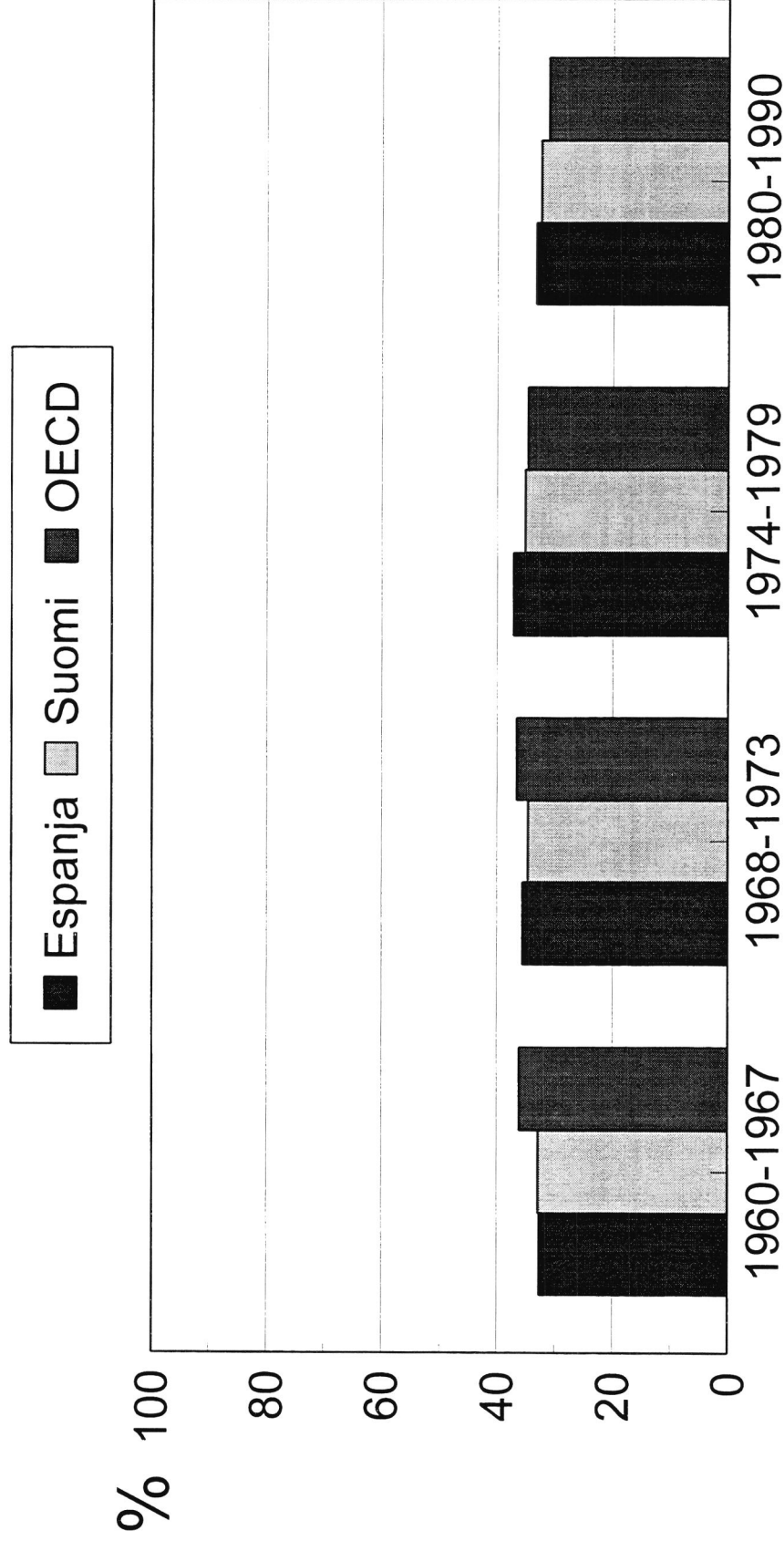
Lähde: OECD, Historical Statistics 1960-1990.
OECD, National Accounts. Paris 1995

Kuva 3. Maataloudessa työskentelevien osuus (%)
 työvoimasta Espanjassa ja Suomessa verrattuna
 OECD-maiden keskiarvoon 1960-1990

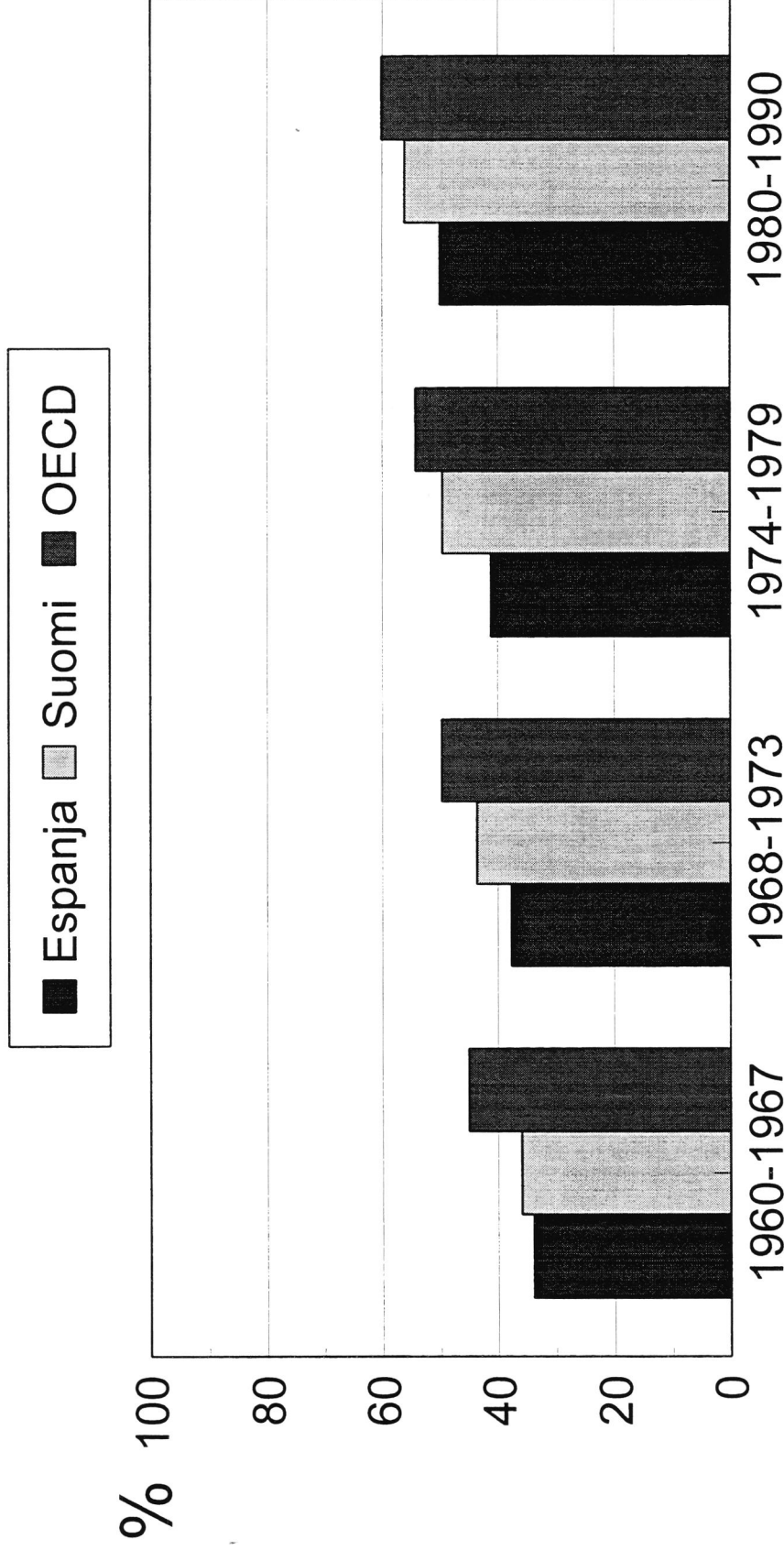
Lähde: OECD, Historical Statistics 1960-1990
 Paris 1992

Kuva 4. Teollisuudessa työskentelevien osuus (%)
työvoimasta Espanjassa ja Suomessa verrattuna
OECD-maiden keskiarvoon 1960-1990

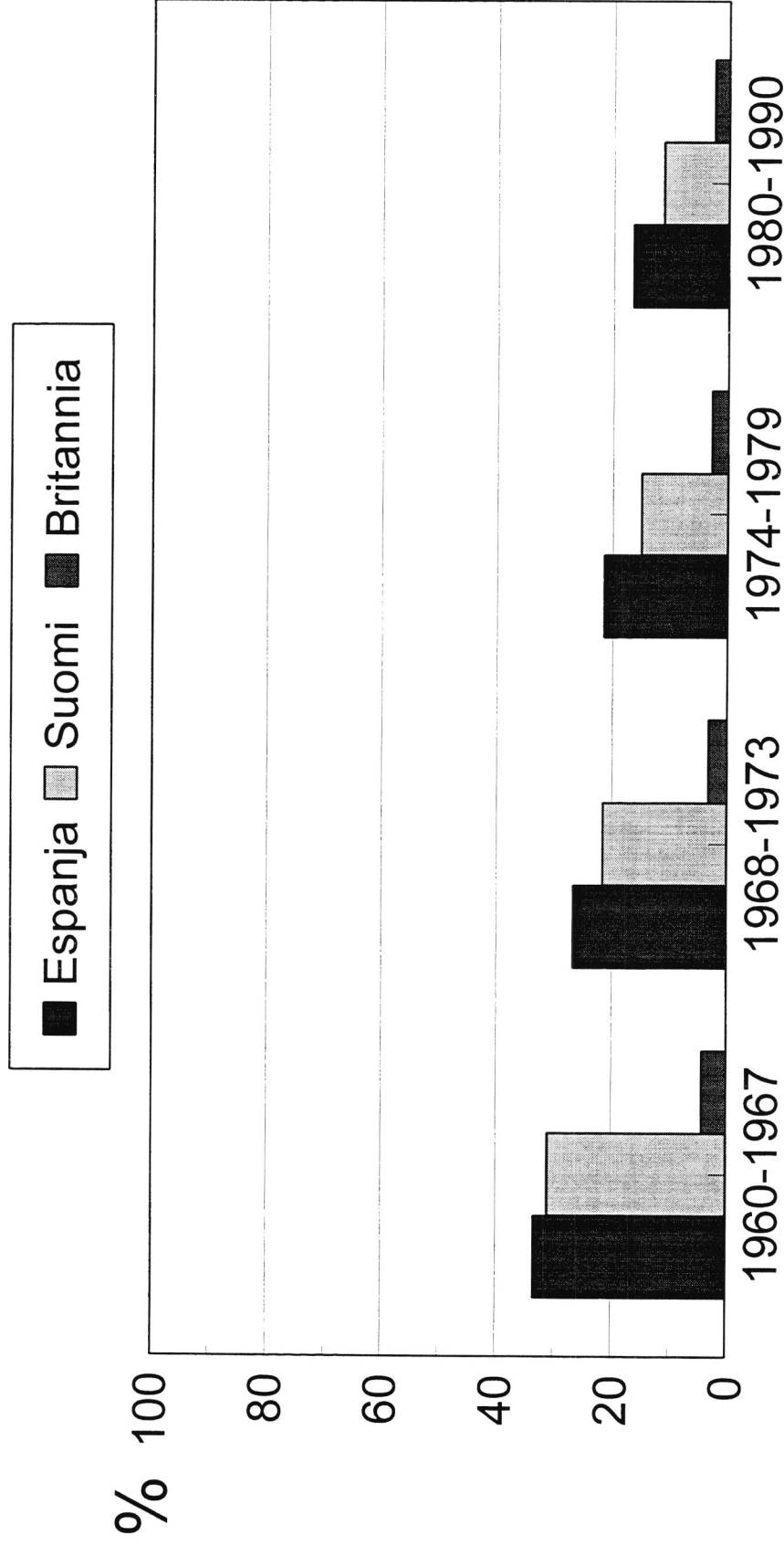
Lähde: OECD, Historical Statistics 1960-1990
Paris 1992

Kuva 5. Palveluissa työskentelevien osuus (%)
työvoimasta Espanjassa ja Suomessa verrattuna
OECD-maiden keskiarvoon 1960-1990

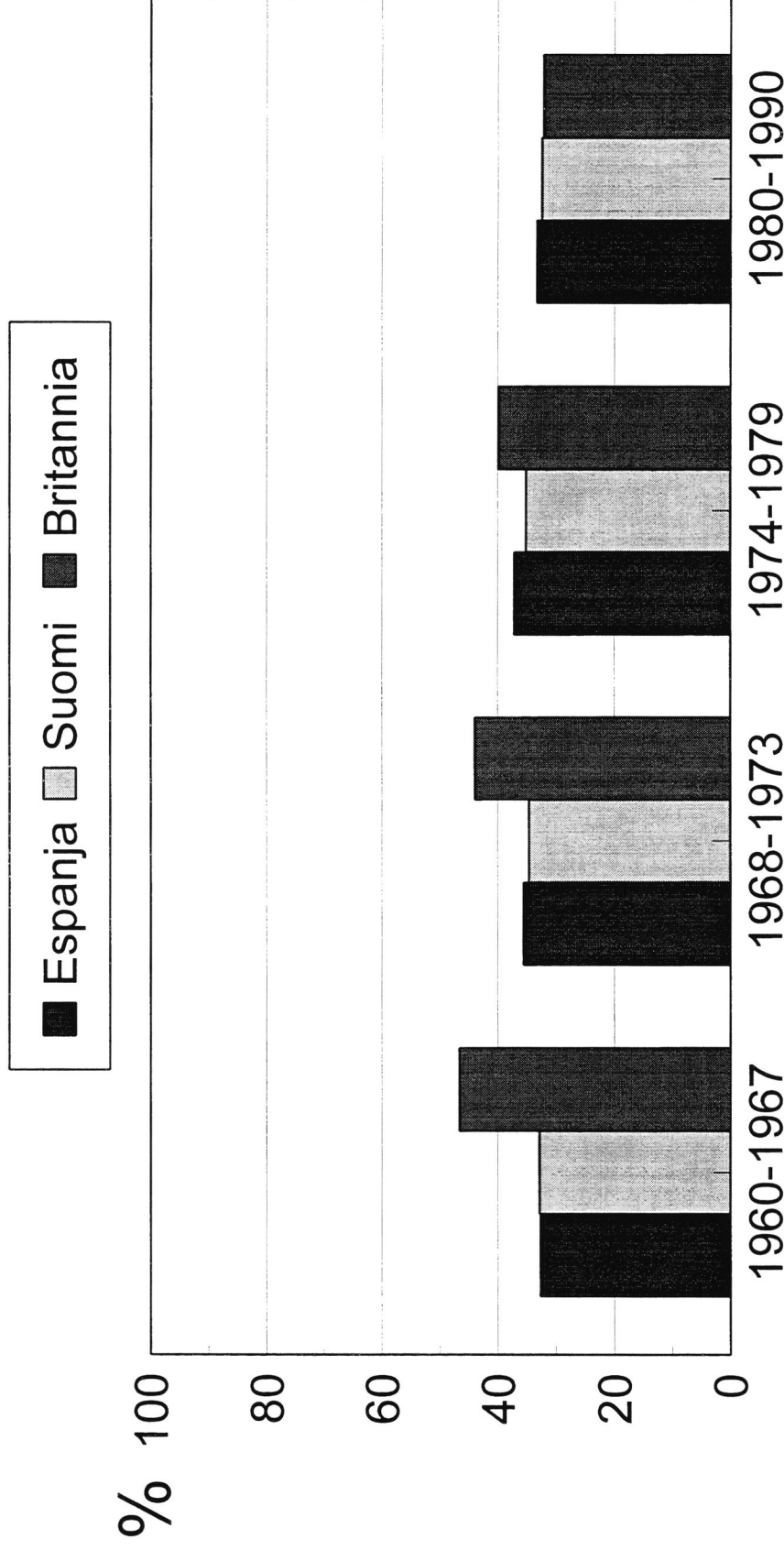
Lähde: OECD, Historical Statistics 1960-1990
Paris 1992

Kuva 6. Maataloudessa työskentelevien osuus (%)
työvoimasta Espanjassa ja Suomessa verrattuna
Britanniaan 1960-1990

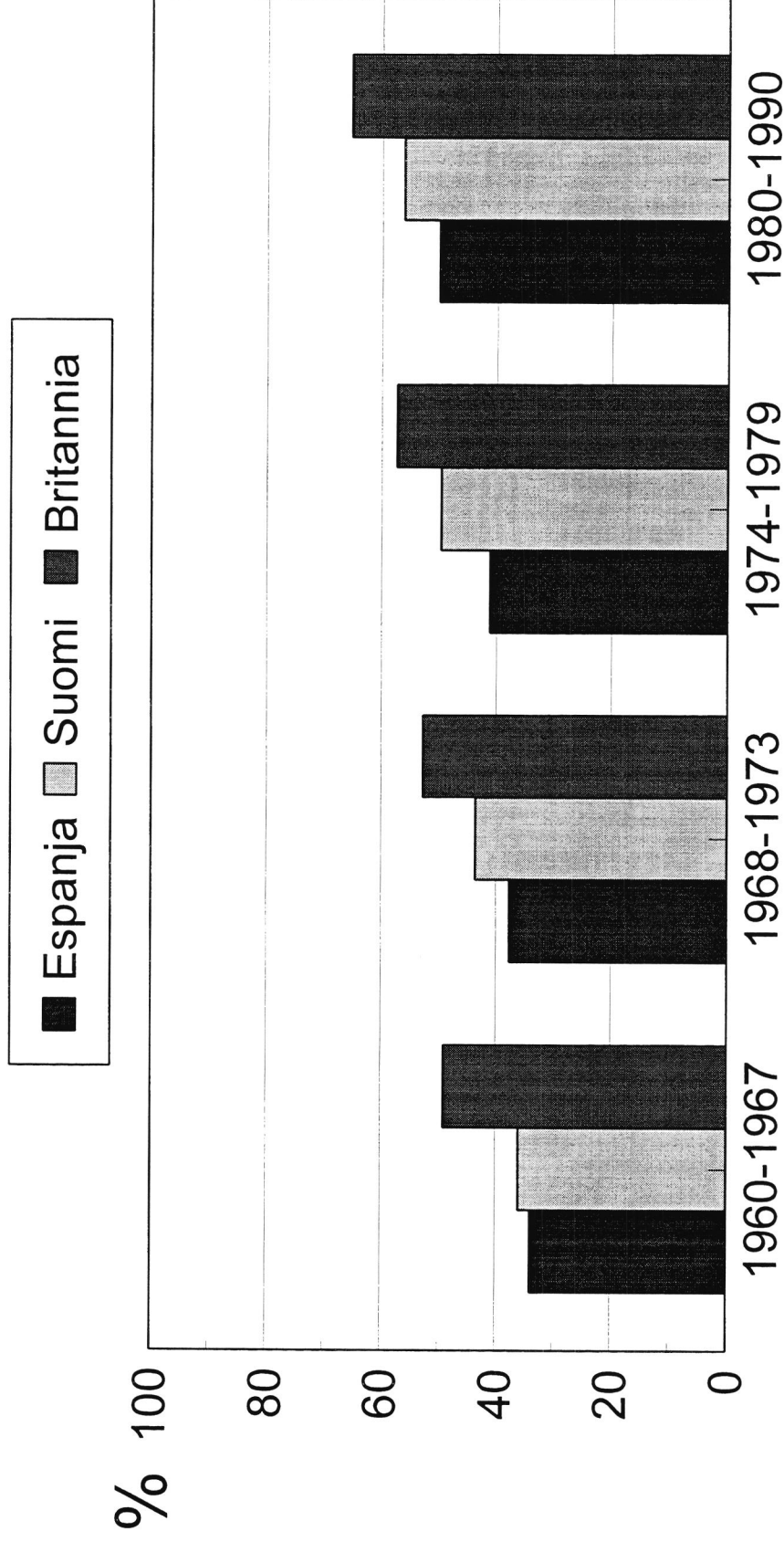
Lähde: OECD, Historical Statistics 1960-1990
Paris 1992

Kuva 7. Teollisuudessa työskentelevien osuus (%) työimästä Espanjassa ja Suomessa verrattuna Britanniaan 1960-1990

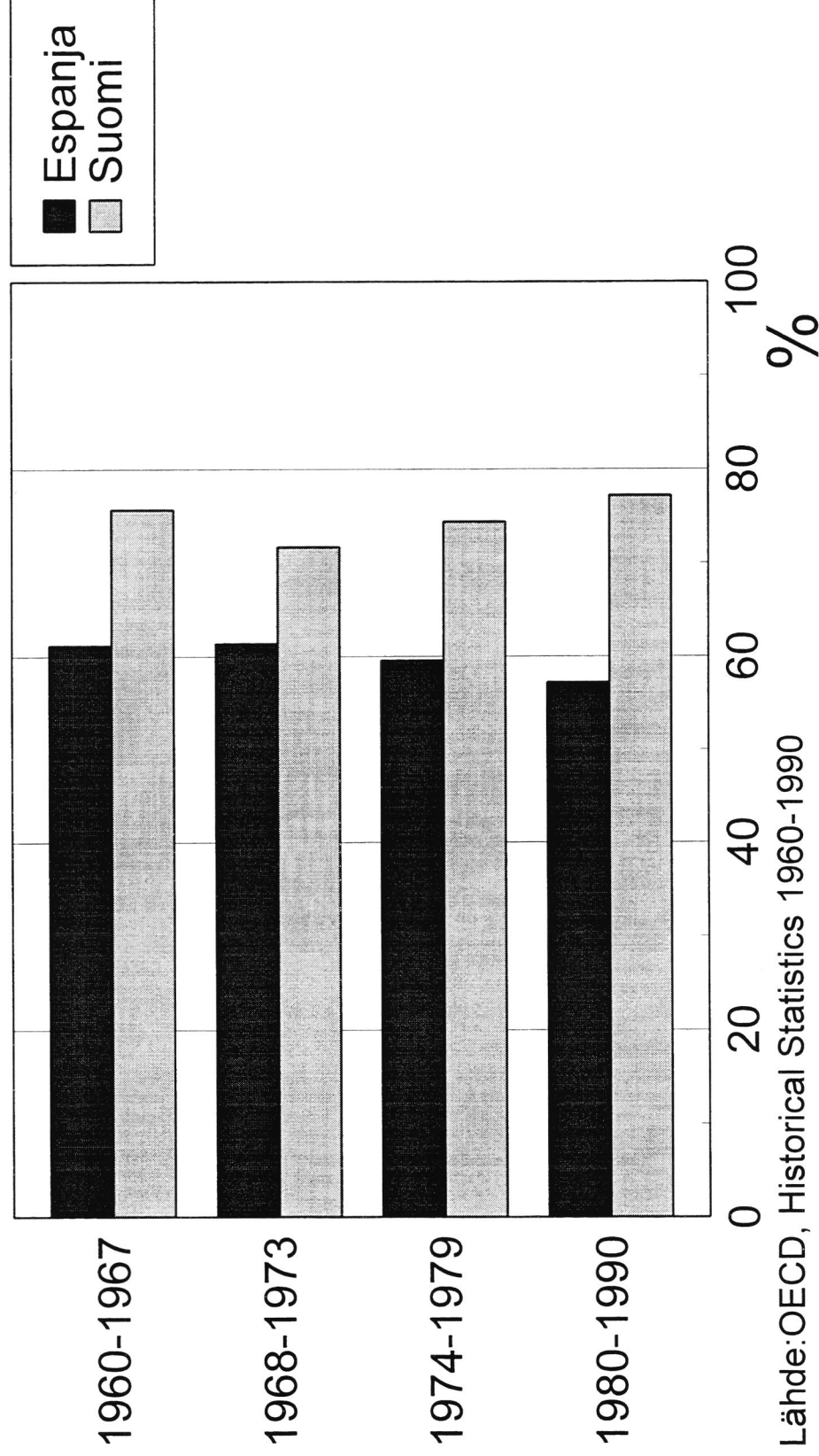
Lähde: OECD, Historical Statistics 1960-1990
Paris 1992

Kuva 8. Palveluissa työskentelevien osuus (%) työvoimasta Espanjassa ja Suomessa verrattuna Britanniaan 1960-1990

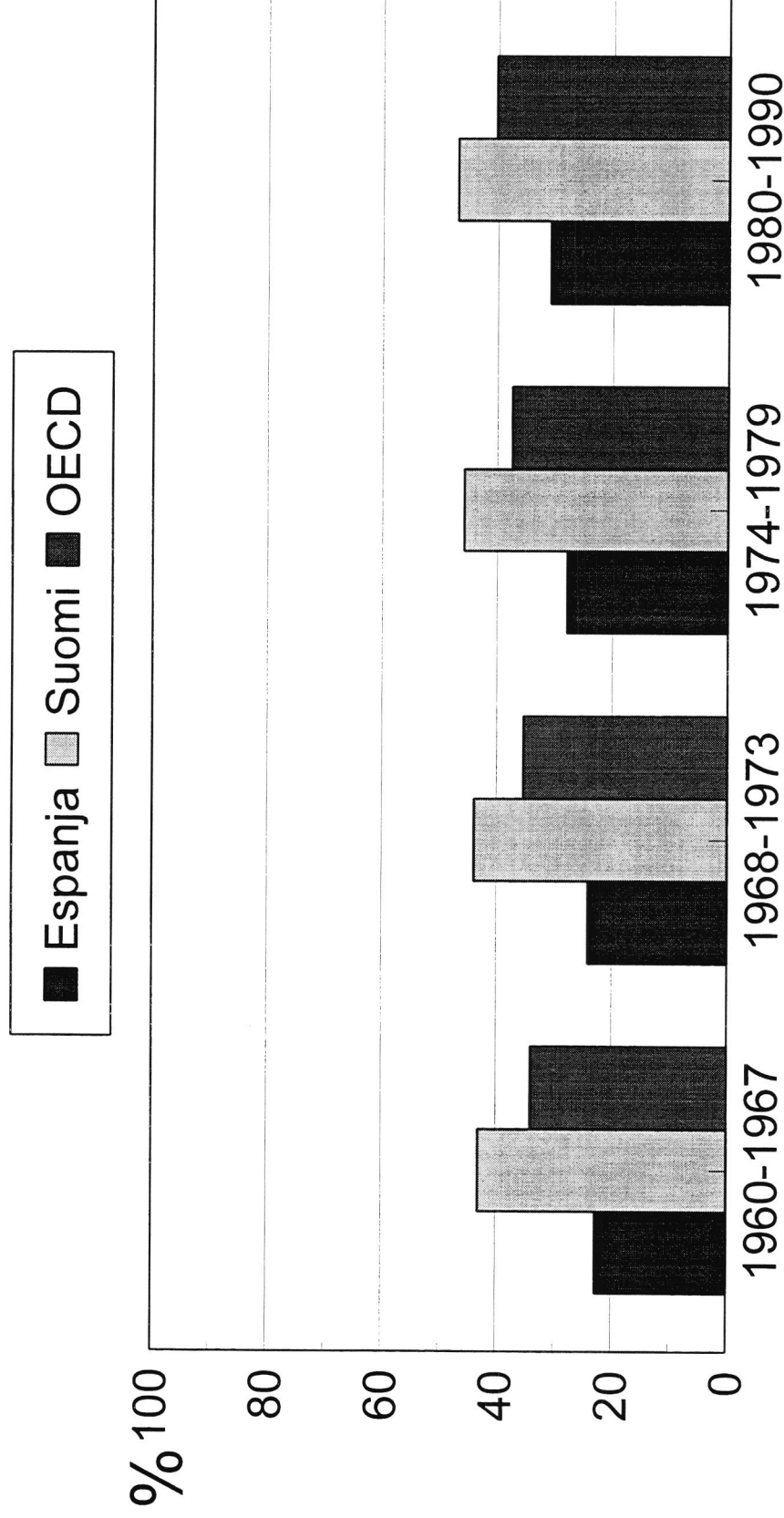
Lähde: OECD, Historical Statistics 1960-1990
Paris 1992

Kuva 9. Koko työvoiman osuus (%) 15-64-vuotiaasta väestöstä Espanjassa ja Suomessa 1960-1990

Lähde: OECD, Historical Statistics 1960-1990
Paris 1992

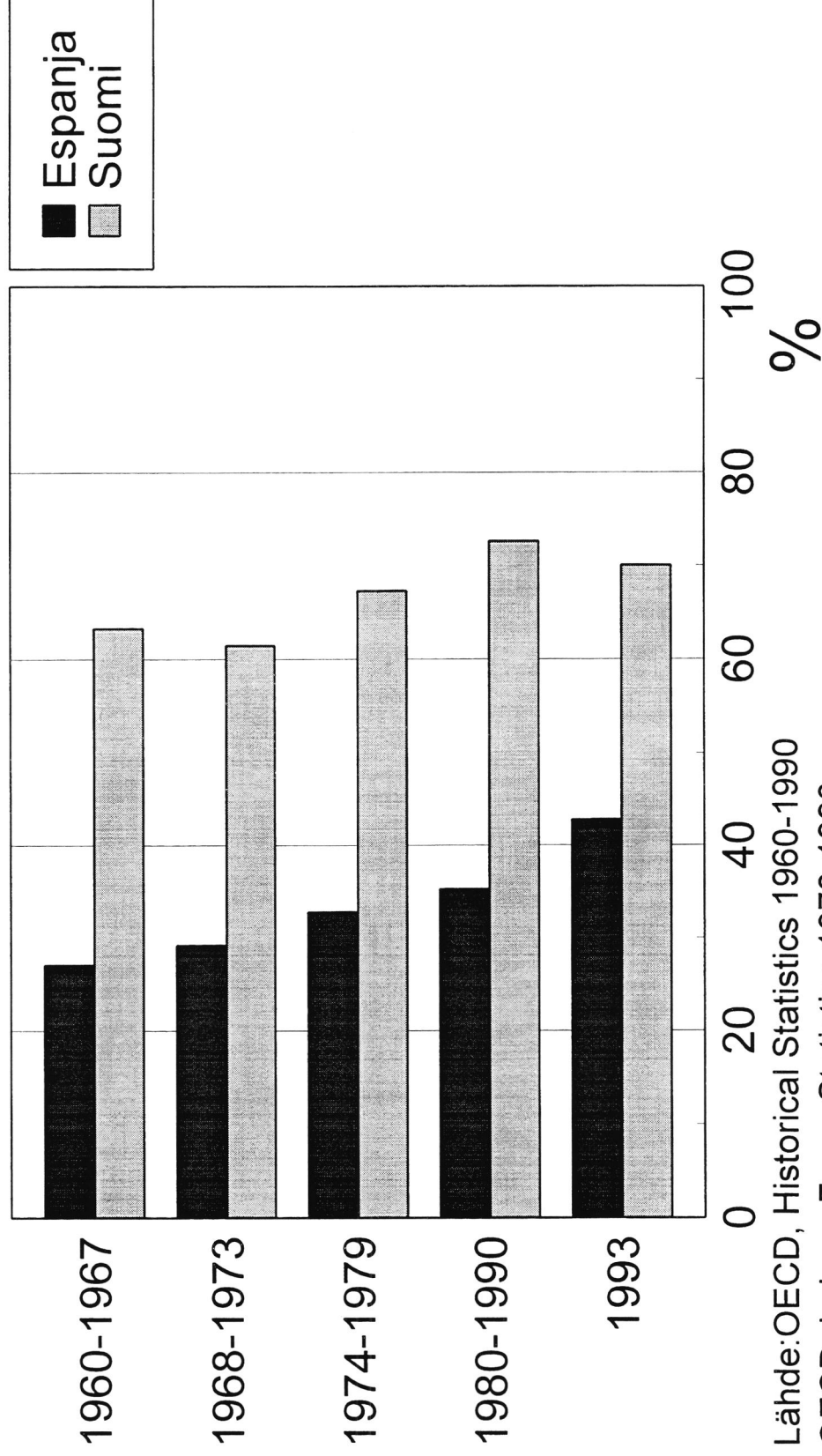
Kuva 10. Naisten osuus (%) koko työvoimasta Espanjassa ja Suomessa verrattuna OECD-maiden keskiarvoon 1960-1990

Lähde: OECD, Historical Statistics 1960-1990

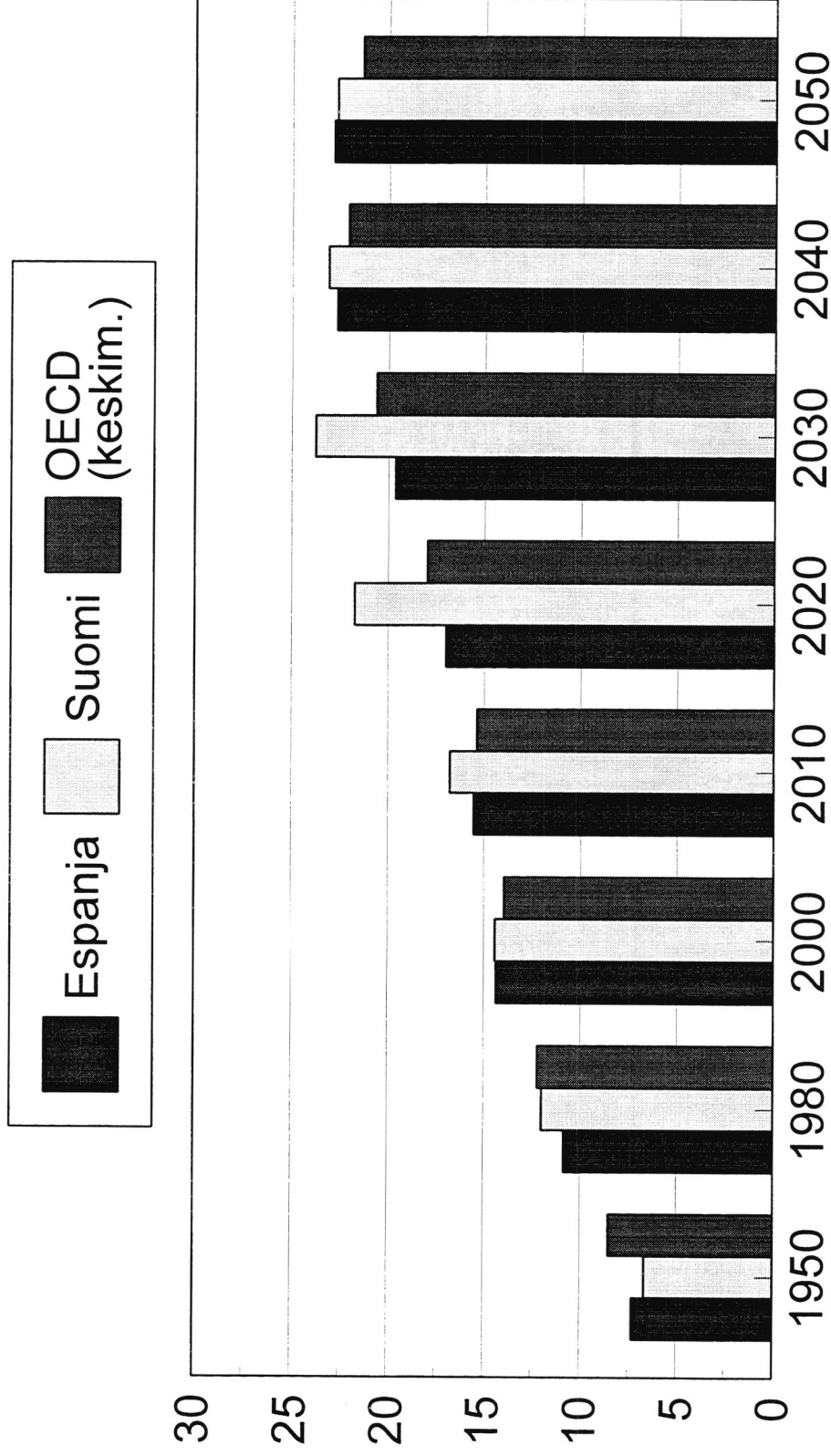
Paris 1992

**Kuva 11. Työvoimaan kuuluvien naisten osuus (%)
15-64-vuotiaista naisista Espanjassa ja Suomessa
1960-1993**

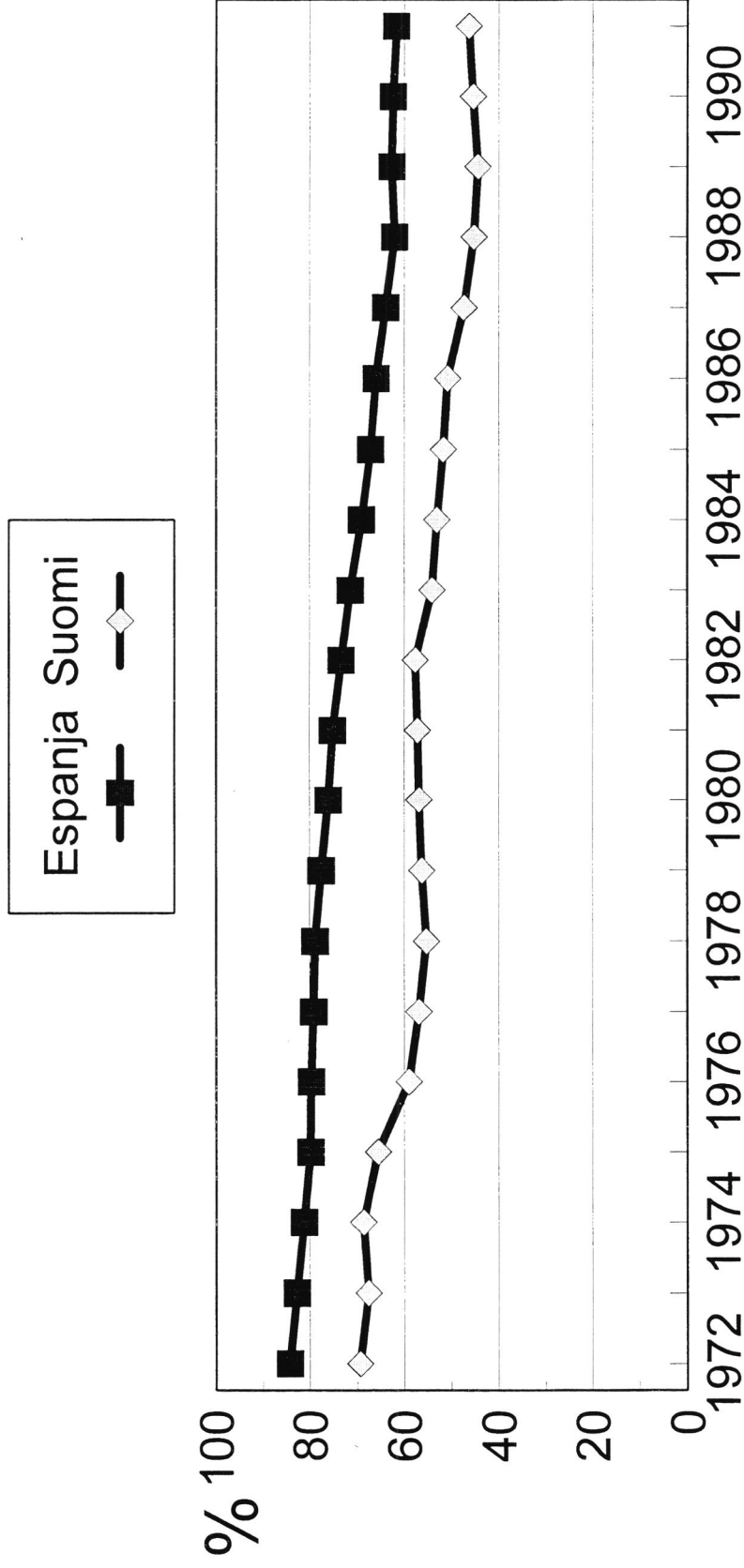
Lähde: OECD, Historical Statistics 1960-1990
OECD, Labour Force Statistics 1973-1993

Kuva 12. 65 vuotta täyttäneiden osuus (%) koko väestöstä Espanjassa ja Suomessa verrattuna OECD-maiden keskiarvoon 1950-2050

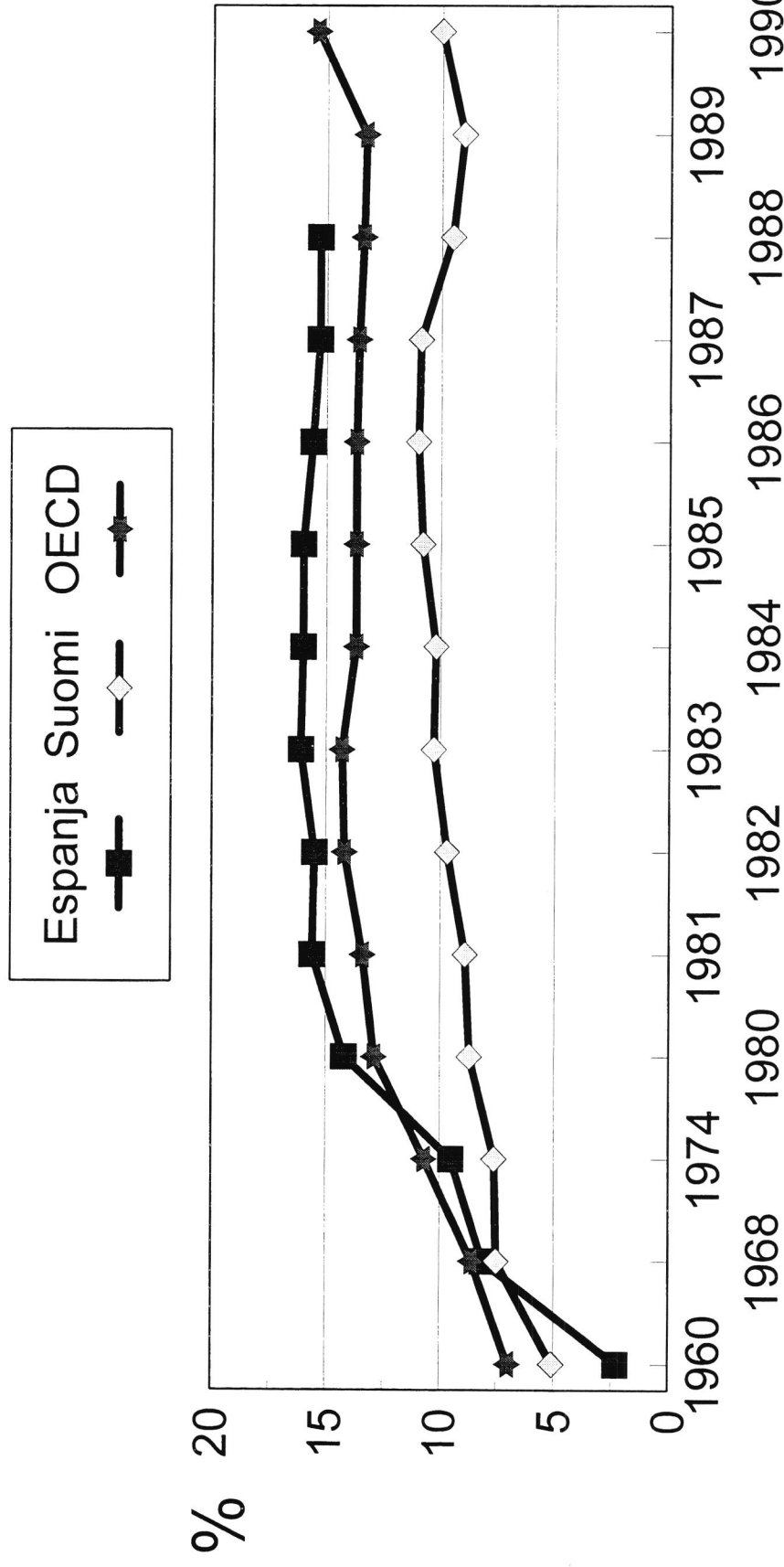
Lähde: OECD, Reforming Public Pensions 1988

Kuva 13. Työvoimaan kuuluvien miesten osuus (%)
55-64-vuotiaista miehistä Espanjassa ja Suomessa
1972-1991

Lähde: OECD, Labour Force Statistics 1970-1990.
Paris 1992.

Kuva 14. Sosiaalisten tulonsiirtojen osuus (%) bruttokansantuotteesta Espanjassa ja Suomessa *) verrattuna OECD-maiden keskiarvoon 1960-1990

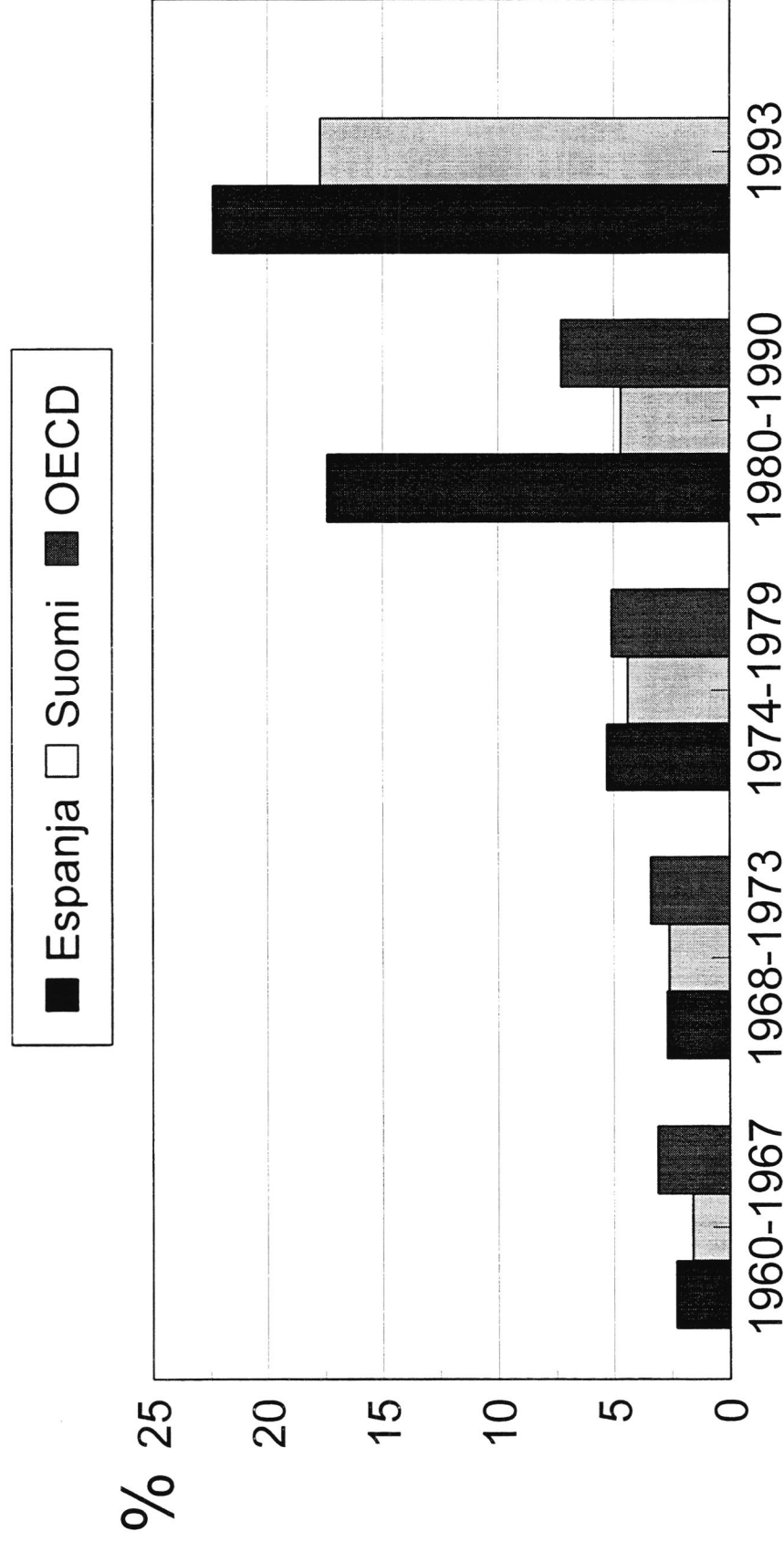

Lähde: OECD, Historical Statistics 1960-1990.

Paris 1992

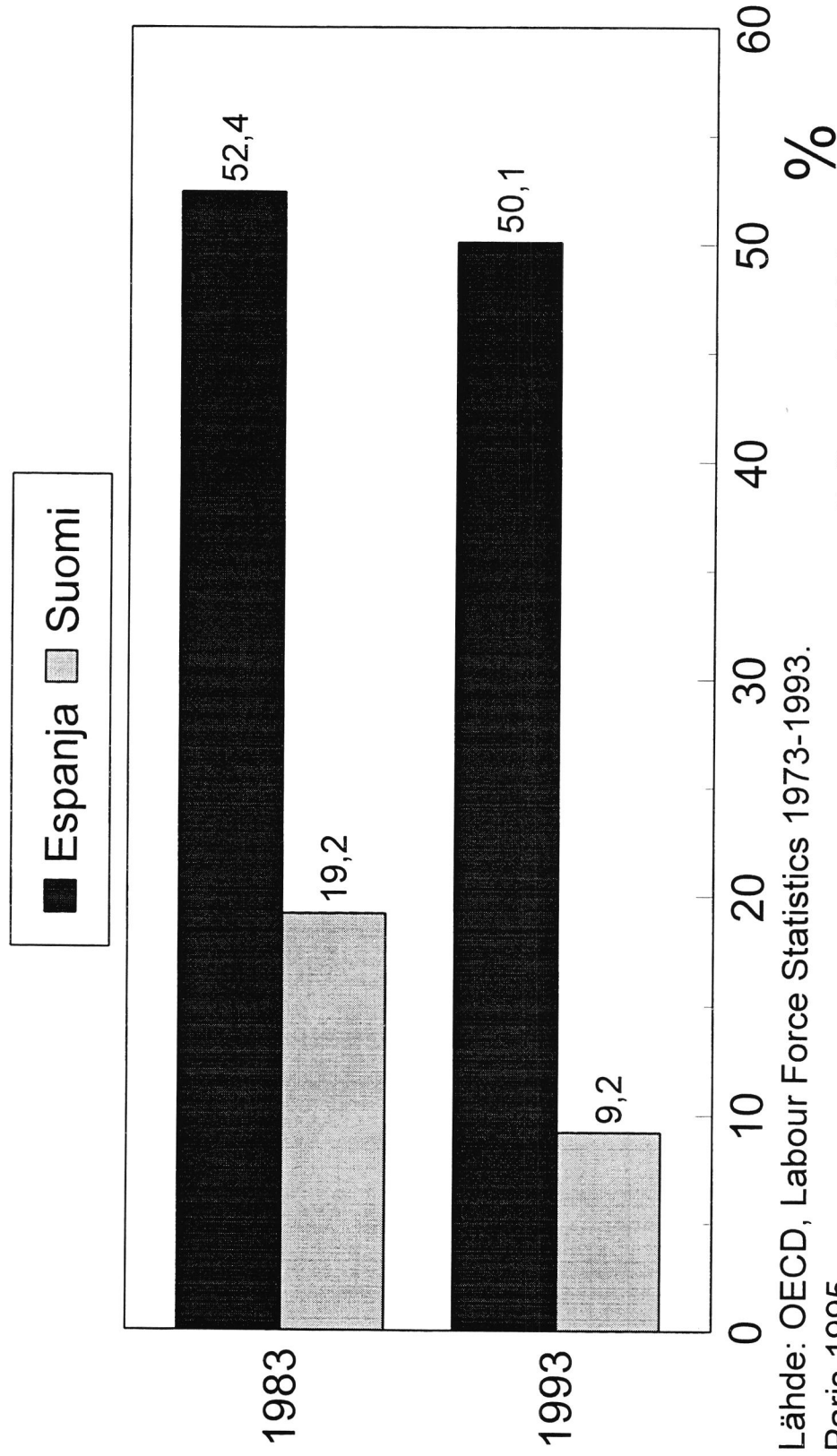
*)Poislukien yksityisen sektorin työeläkkeet

Kuva 15. Työttömän työvoiman osuus (%) koko työvoimasta Espanjassa ja Suomessa verrattuna OECD-maiden keskiarvoon 1960-1993

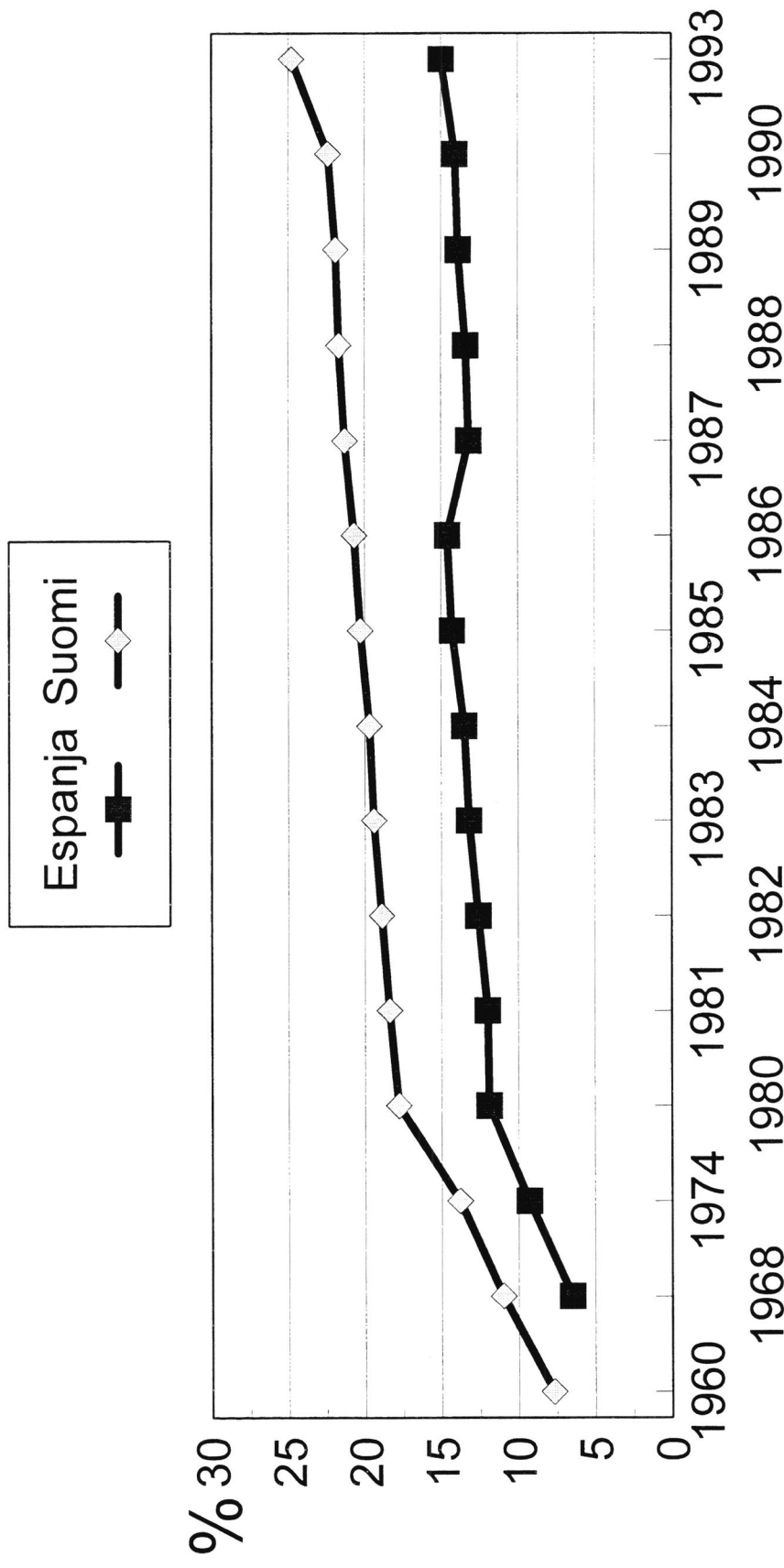

Lähde: OECD, Historical Statistics 1960-1990.
 OECD, Labour Force Statistics 1973-1993.

Kuva 16. Pitkäaikaistyöttömyyden (12 kk ja enemmän) osuus (%) koko työttömyydestä Espanjassa ja Suomessa 1983 ja 1993 *)

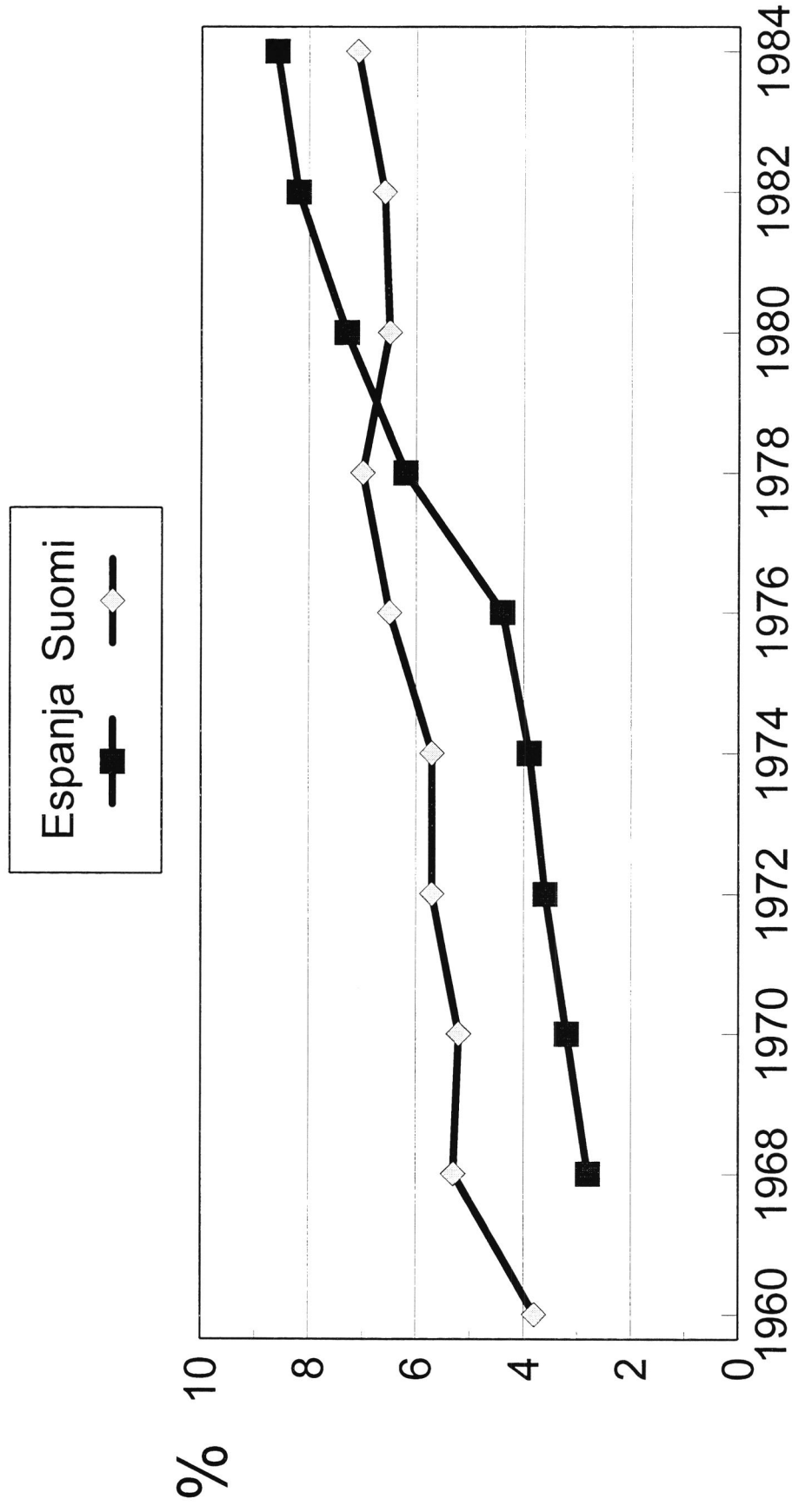
Kuva 17. Julkisyhteisöjen työvoimaosuus (%) Espanjassa ja Suomessa 1960-1993

OECD, Historical Statistics 1960-1990

OECD, National Accounts, Paris 1995

Kuva 18. Lakisäätöisen eläkemenon osuus (%) bruttokansantuotteesta Espanjassa ja Suomessa 1960-1984

Lähde:OECD, Reforming Public Pensions 1988

KIRJALLISUUS

- Alapuro, R.** Yhteiskuntaluokat ja sosiaaliset kerrostumat 1870-luvulta toiseen maailmansotaan. Julkaisussa R. Alapuro ym. Suomalaiset. Yhteiskunnan rakenne teollistumisen aikana. WSOY, Porvoo 1985, 36-100.
- Alestalo, M.** Yhteiskuntaluokat ja sosiaaliset kerrostumat toisen maailmansodan jälkeen. Julkaisussa R. Alapuro ym. Suomalaiset. Yhteiskunnan rakenne teollistumisen aikana. WSOY, Porvoo 1985, 101-200.
- Alestalo, M.** Structural Change, Classes and the State. Finland in an Historical and Comparative Perspective. Research Group for Comparative Perspective, University of Helsinki. Research Reports No. 33, 1986.
- Ayala, L.** Social Needs, Inequality and the Welfare State in Spain: Trends and Prospects. Journal of European Social Policy 1994, 4 (3), 159-179.
- Carr, R.** Modern Spain 1875-1980. Oxford University Press, Oxford 1980.
- Graham, R.** Spain. Change of a Nation. Michael Joseph. London 1984.
- Heikkinen, S & Hoffman, K.** Teollisuus ja käsityö. Julkaisussa Ahvenainen, J., Pihkala, E., & Rasila, V. Suomen taloushistoria 2. Teollistuva Suomi. Tammi, Helsinki 1982, 52-88.
- Helminen, J. P.** Perinteiden takamaasta osaksi Eurooppaa. Julkaisussa Helminen, J - Korppi-Tommola, A & J. Espanja - diktatuurista demokratiaan. Painatuskeskus, Helsinki 1994, 11-78.
- Helminen, J. P.** Poliitiikan nopea muodonmuutos. Julkaisussa Helminen, J - Korppi-Tommola, A & J. Espanja - diktatuurista demokratiaan. Painatuskeskus. Helsinki 1994, 81-145.
- Internet/Embassy of Spain.** Economy and Trade. Canada 1995a.
- Internet/Embassy of Spain.** Social Services. Canada 1995b.
- Jutikkala, E.** Omavaraiseen maatalouteen. Julkaisussa Ahvenainen, J., Pihkala, E., & Rasila, V. Suomen taloushistoria 2. Teollistuva Suomi. Tammi, Helsinki 1982, 204-221.
- Jutikkala, E.** Suurtilojen paluu. Kanava 7, 1996, 415-418.
- Kajanoja, J.** Kommunikatiivinen yhteiskunta. Puheenvuoro hyvinvointivaltiosta. Hanki ja jää, Tammi. Helsinki 1996.
- Kiander J. & Vartia, P.** The Great Depression of the 1990s in Finland. Finnish Economic Papers 1996, 1 (9), 72-88.
- Korppi-Tommola, J.** Talous rakennemuutoksessa. Julkaisussa Helminen, J - Korppi-Tommola, A & J: Espanja - diktatuurista demokratiaan. Painatuskeskus, Helsinki 1994, 149-177.
- Kosonen, P.** Hyvinvointivaltion haasteet ja pohjoismaiset mallit. Vastapaino, Mänttä 1987.
- Kosonen, P.** Pohjoismaisen hyvinvointimallin ulkoiset ja sisäiset haasteet. Julkaisussa B. Lundqvist ym. (toim.) Hyvinvointivaltio, eläketurva ja kansainvälistymisen haasteet. Eläketurvakeskus, Tutkimuksia 1995:2. Hakapaino, Helsinki 1995a, 17-38.
- Kosonen P.** Eurooppalaiset hyvinvointivaltioiden. Yhdentymistä ja hajaantumista. Gaudeamus, Tampere 1995b.

- Kosonen P.** Nordic Welfare Models in the 1990s: Internal and External Pressures. Paper for the ISA Annual Meeting of Research Committee 19, 19-22 August 1996, Australian National University, Canberra.
- Kotilainen, M., Alho, K. & Erkkilä, M.** Suomen valmistautuminen EMU-jäsenyyteen. Elinkeinoelämän tutkimuslaitos, sarja B 103, Helsinki 1994.
- Le Petit Larousse illustré.** Paris 1992.
- Leppänen S. & Romppanen A.** Globaalitalous ja Suomi. VATT -julkaisu 18. Valtion taloudellinen tutkimuslaitos, Helsinki 1995.
- Moreno, L. & Sarasa, S.** The Spanish "Via Media" to the Development of the Welfare State. CSIC. IESA. Working Paper 92-13. Madrid 1992.
- Nurmi, K.** Sukupuolten tasa-arvo ja hyvinvointivaltiomallit: tuotosten näkökulma. Esitelmä Sosiaalipoliittikan päivillä Joensuussa 25.-26.10.1996.
- Organisation for Economic Co-Operation and Development.** Historical Statistics 1960-1990. Paris 1992.
- Organisation for Economic Co-Operation and Development.** Labour Force Statistics 1970-1990. Paris 1992.
- Organisation for Economic Co-Operation and Development.** Labour Force Statistics 1973-1993. Paris 1995.
- Organisation for Economic Co-Operation and Development.** National Accounts. Paris 1995.
- Organisation for Economic Co-Operation and Development.** Reforming Public Pensions. Paris 1988.
- Peltonen, M.** Talolliset ja torpparit. Vuosisadan vaihteen maatalouskysymys Suomessa. Suomen Historiallinen Seura. Historiallisia tutkimuksia 164. Helsinki 1992.
- Pihkala, E.** Sopeutumista rauhaan. Julkaisussa Ahvenainen, J., Pihkala, E., & Rasila, V. Suomen taloushistoria 2. Teollistuva Suomi. Tammi, Helsinki 1982, 337-361.
- Pohjola, M.** Kansantalouden kasvu- ja työllisyyskriisi: Toimiiko tulopolitiikka. Kansantaloudellinen aikauskirja 1995, 4 (91), 551-566.
- Pyörälä, E.** Viinintuotannon ja -viennin läpimurto 1800-luvun lopun Espanjassa. Alkoholipoliittikka 1996, 4 (61), 290-297.
- Raumolin, J.** Duaalitalouden teoria, työttömyyden ongelma ja Suomen taloudellinen kehitys. Pitkän aikavälin tarkastelu vuosilta 1875-1980. Kansantaloudellinen aikauskirja 1981, 1 (77), 117-139.
- Sapelli, G.** Southern Europe Since 1945. Tradition and Modernity in Portugal, Spain, Italy, Greece and Turkey. Longman, London 1995.
- Shubert, A.** A Social History of Modern Spain. Unwin Hyman. London 1990.
- Soininen, A.M.** Vanha maataloutemme. Maatalous ja maatalousväestö Suomessa perinnäisen maatalouden loppukaudella 1720-luvulta 1870-luvulle. Suomen Historiallinen Seura. Historiallisia tutkimuksia 96. Helsinki 1974.

Soininen, A.M. Maa- ja metsätalous. Julkaisussa Ahvenainen, J., Pihkala, E., & Rasila, V. Suomen taloushistoria 2. Teollistuva Suomi. Tammi, Helsinki 1982, 27-51.

Tamanes, R. Introduction a la economia española. Alianza Editorial. Madrid 1968.

Therborn, G. European Modernity and Beyond. The Trajectory of European Societies 1945-2000. Sage, London 1995.

00065 ELÄKETURVAKESKUS
Puh. 09 - 1511 Faksi 09 - 151 2496

00065 PENSIONSSKYDDSCENTRALEN
Tfn (09) 15 11 Fax (09) 151 2496

FIN - 00065 ELÄKETURVAKESKUS
Finland
Tel. +358 - 9 - 1511, Fax +358 -9 - 151 2496

Eläketurvakeskus on Suomen työeläkejärjestelmän lakisääteinen keskuslaitos. Sen tutkimustoiminta koostuu pääasiassa sosiaaliturvaan ja eläkejärjestelmiin liittyvistä aiheista. Tutkimuksissa pyritään monipuolisesti ottamaan huomioon sosiaalipoliittiset, sosiologiset ja taloudelliset näkökulmat.

Pensionsskyddscentralen är lagstadgat centralorgan för arbetspensionssystemet i Finland. Forskningsverksamheten koncentrerar sig i huvudsak på den sociala tryggheten och på de olika pensionssystemen. Målet för forskningsprojekten är att mångsidigt belysa aspekter inom socialpolitik, sociologi och ekonomi.

The Central Pension Security Institute is the statutory central body of the Finnish employment pension scheme. Its research activities mainly cover the fields of social security and pension schemes. The studies aim to paint a comprehensive picture of the sociopolitical, sociological and financial aspects involved.

ISSN 1238 - 4984